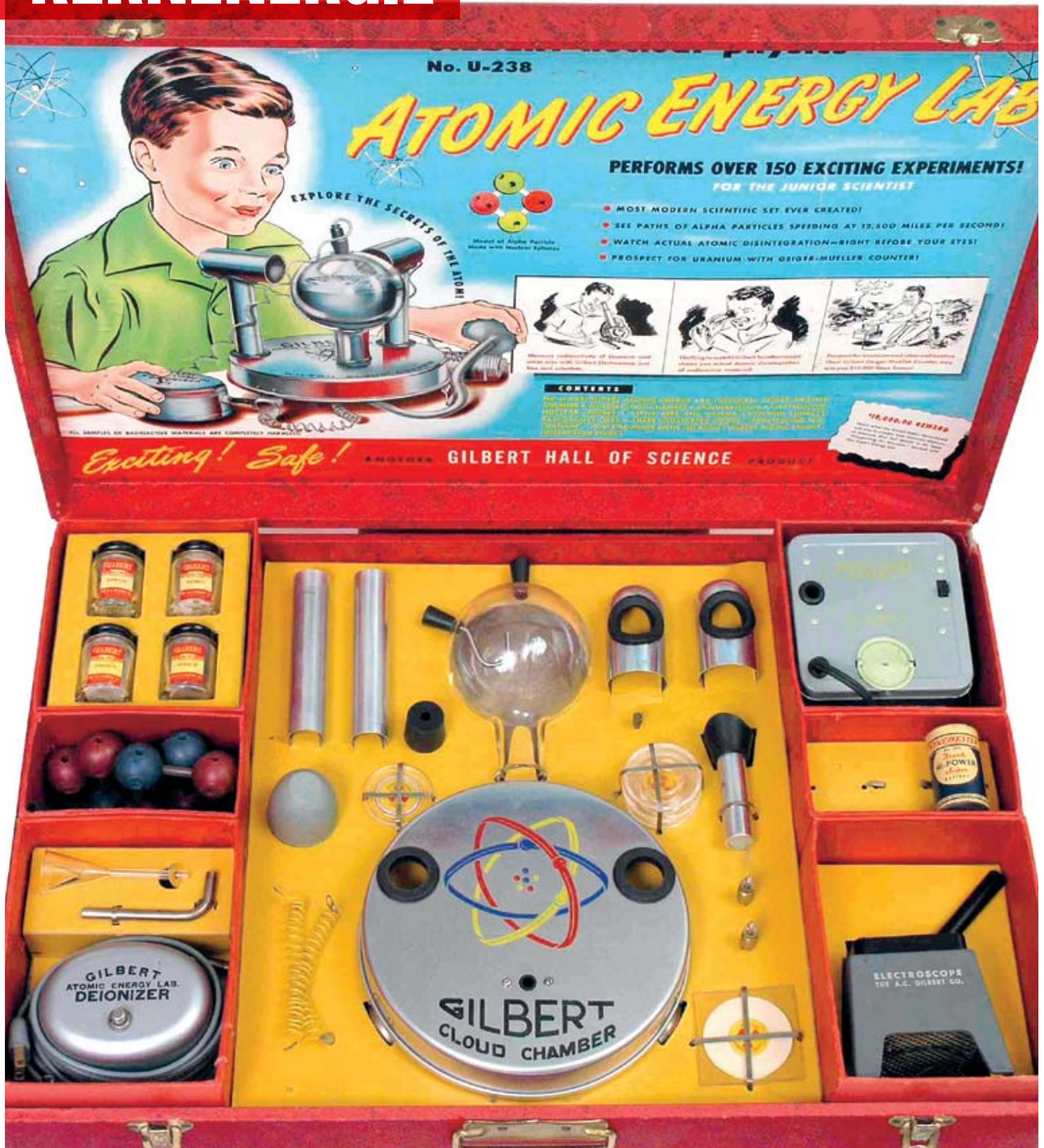

SPANNING

KERNENERGIE

KERNENERGIE NEE BEDANKT?

Door de kredietcrisis is het een beetje ondergesneeuwd geraakt, maar het grote onderwerp van de laatste jaren was het klimaatprobleem. Op een kleine groep twijfelaars na leek iedereen het erover eens dat de wereld zoals we die kennen fysiek te gronde aan het gaan is door de klimaatverandering. Die verandering, of eigenlijk de waargenomen opwarming van de aarde, leidt tot een stijging van de zeespiegel, extreme toename van de neerslag, het verdwijnen van sommige diersoorten, en nog veel meer rampspoed.

Kernergie lijkt schoon omdat het weinig bijdraagt aan de uitstoot van CO₂ en dus de opwarming van de aarde. Een probleem wordt echter gevormd door het kernafval dat soms vele honderdduizenden jaren radioactief blijft. Een ander risico van kernenergie is het gevaar dat het kernafval wordt gebruikt om kernwapens te maken. Nog een risico is het vrijkomen van radioactiviteit als er een ongeluk plaatsvindt tijdens het productieproces in een kerncentrale. Deze bezwaren tegen het gebruik van atoomenergie waren in vooral de jaren tachtig voor tienduizenden mensen reden om te demonstreren tegen de bouw van atoomcentrales. Een aantal ongelukken met kerncentrales in die jaren (Chernobyl, Harrisburg, Sellafield) versterkte de angst onder grote delen van de bevolking. Inmiddels zijn we twintig jaar verder en zijn de voorstanders van kernergie weer in het offensief. De technische ontwikkeling heeft niet stilgestaan, en vooral door de klimaatcrisis is duurzaamheid belangrijker geworden, ofwel de eis dat de energieproductie de aarde niet mag uitputten.

Daarbij kunnen we bijvoorbeeld denken aan wind-, water- en zonne-energie. De vraag is: hoe duurzaam is kernergie? De SP-fractie in de Tweede Kamer neemt het standpunt in dat we niet mogen beginnen met de bouw van een nieuwe kerncentrale. De fractie vindt wel dat kernenergie en dan vooral kernfusie een plaats dient te krijgen in ieder onderzoek naar de energiedragers van de toekomst.

In deze Spanning treft u in het artikel van Paulus Jansen het standpunt van de Tweede Kamerfractie aan, waarna op de discussiepagina's het woord is aan Behnam Taebi en Herman Damveld. De eerste denkt dat we de mogelijkheid van het gebruik van kernenergie open moeten houden, Damveld echter is hier categorisch op tegen.

In deze aflevering van Spanning is er ook aandacht voor de oorlog in Irak in een artikel van Karel Koster. Hij vraagt zich af of de nieuwe aanpak door de Amerikanen wel zo succesvol is als de regering beweert. Korte artikelen behandelen de verschijning van het rapport De GGZ Ontwricht en een rapport van de Internationale Arbeids Organisatie over de gevolgen van de globalisering voor de inkomensverdeling. Het GGZ-rapport werd onlangs aan de verantwoordelijke minister aangeboden tijdens een manifestatie waar vele honderden werkers in de Geestelijke GezondheidsZorg aanwezig waren.

De oplettende lezer zal misschien hebben gemerkt dat er in de vorige Spanning een forse fout is gemaakt. Pagina 3 van het Rijke Rooie Leven over Erich Fromm was vervangen door de derde pagina van het verhaal van Tiny Kox uit de Spanning van september. We drukken de interessante visie van Arthur Bruls op Fromm daarom nog een keer af, maar nu in zijn geheel.

INHOUD

3	KERNENERGIE: HOLLEN OF STILSTAAN?
7	IS KERNENERGIE EEN RECHTVAARDIGE OPTIE VOOR DE TOEKOMST?
10	KERNENERGIE IN HET KORT
13	DE GGZ ONTWRICT
15	DE AMERIKAANSE 'SURGE' IN IRAK
19	GLOBALISERING VERGROOT ONGELIJKHEID
21	HET RIJKE ROOIE LEVEN
24	COLUMN

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP
Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Vijverhofstraat 65
3032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 40
F (010) 243 55 67
E administratie@sp.nl

Redactieadres

Vijverhofstraat 65
2032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 35
F (010) 243 55 66
E spanning@sp.nl

Redactie

Diederik Olders
Sjaak van der Velden
Redactieraad

Hans van Heijningen
Tiny Kox

Ronald van Raak
Arjan Vliegthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz
Vormgeving

Robert de Klerk
Gonnie Sluijs

Antoni Gracia

Illustraties

Len Munnik

Foto cover

Oak Ridge Associated Universities

KERNENERGIE: HOLLEN OF STILSTAAN?

Tekst: Paulus Jansen, woordvoerder energie SP-Tweede Kamerfractie

Van alle vormen van elektriciteitsproductie is kernenergie de meest controversiële. Je bent er voor, of je bent er tegen. In het middengebied zijn maar weinig mensen te vinden. Het lijkt wel het huidige politieke spectrum in Nederland. In dit artikel ga ik in op de achtergronden van het huidige standpunt van de SP over kernenergie, met een doorkijkje naar de toekomst. Ik heb het vooral over kernsplijting, de techniek waar wereldwijd alle 437 productiecentrales (2006) gebruik van maken. Aan het einde ga ik ook kort in op kernfusie, een techniek die nog in het onderzoekstadium verkeert.

Waarom is kernenergie zo controversieel? Tegenstanders baseren hun polemische opstelling vooral op drie factoren. Allereerst is er de associatie van kernenergie met kernwapens, die vervaardigd kunnen worden van het restproduct plutonium¹. Een tweede reden zijn de desastreuze gevolgen van een ernstige calamiteit: na Chernobyl is in ons collectieve geheugen geprent dat een ramp met een kerncentrale een enorm gebied voor lange tijd onbewoonbaar kan maken. Ook al is de kans op een dergelijke calamiteit in een moderne centrale zeer gering, dan nog voelen veel mensen zich ongemakkelijk bij de gedachte aan de omvang van een eventuele ramp. Dat gevoel wordt versterkt doordat de gebruikte techniek in kerncentrales voor niet-ingewijden een 'black box' is. Tenslotte stuit de lange halfwaardetijd van het afval van de kerncentrales de tegenstanders tegen de borst. Door die halfwaardetijd blijft dit afval miljoenen jaren een gevaar vormen voor toekomstige generaties. Toekomstige generaties worden zo opgezadeld met risico's die zij niet goed kunnen inschatten.

HOOGGESPANNEN VERWACHTINGEN

De voorstanders van kernenergie, associëren deze techniek met technologische vooruitgang en onafhankelijkheid van de olieproducerende landen. Ruim vijftig jaar geleden was de verwachting zo sterk dat kernenergie dé energiebron van de toekomst zou worden, dat de Nederlandse regering besloot om onze pas ontdekte gasbel onder Slochteren zo snel mogelijk voor een appel

en een ei te exporteren, anders zouden we op termijn met dat waardeloze aardgas blijven zitten...

Zo hard is het niet gegaan, maar toch is kernenergie inmiddels wereldwijd goed voor 17 procent van de elektriciteitsproductie. In de Europese Unie staan op dit moment 144 kerncentrales, die samen goed zijn voor 31 procent van het verbruik in de EU. Op eenzame 'hoogte' staat Frankrijk met een aandeel kernstroom van bijna tweederde. Ter vergelijking: windenergie is in de EU op dit moment goed voor ongeveer 6 procent van de elektriciteitsbehoefte. In Nederland staat er één centrale voor elektriciteitsproductie in Borssele, een onderzoeks-

reactor in Delft en een reactor in Petten die zowel voor radio-isotopenproductie ten behoeve van ziekenhuizen als voor onderzoek gebruikt wordt (een isotoop is een variant van een element: van het uranium-atoom bestaan meerdere varianten – isotopen – waarvan sommige minder en andere meer radio-actief zijn; die laatste worden radio-isotopen genoemd - red.).

De SP vindt sinds haar oprichting in 1972 dat de elektriciteitsproductie door middel van kerncentrales onwenselijk is, zolang de drie bovengenoemde veiligheidsproblemen niet zijn opgelost. Dat standpunt is voor het laatst herbevestigd bij de vaststelling van ons laatste verkiezingsprogramma in 2006. Inmiddels hebben door de klimaatproblematiek en de stijging van de kosten van fossiele energie de voorstanders van kernenergie de wind in de zeilen. Daarom is het goed om nog eens kritisch naar onze eigen argumentatie te kijken: is die voldoende toekomstbestendig? Daar kun je wel enkele vraagtekens bij zetten.

RISICO VOOR DE GEZONDHEID

Allereerst zou de risicobenadering wat mij betreft moeten gelden voor alle vormen van energieopwekking. Ook andere vormen van energieopwekking, door middel van gas, olie, kolen en zelfs met behulp van de zon of de wind, leveren risico's of zelfs negatieve effecten op voor de gezondheid, de leefbaarheid en het milieu. Op dit moment staan de klimateffecten van de verbranding van fossiele brandstoffen het meest in de belangstelling. We moeten echter ook niet onderschatten hoeveel doden jaarlijks vallen door kanker, aandoeningen van luchtwegen, en hart- en vaatziekten als gevolg van de emissies bij de winning, veredeling en verbranding van fossiele brandstoffen.

Het is een wat cynische tak van de milieukunde, maar in wezen ben je op zoek naar een vorm van energieopwekking met de minste gezondheidsschade (direct en in de vorm van risico's) per opgewekt kilowattuur. Waarschijnlijk scoort een kolencentrale langs deze meetlat voor directe gezondheidseffecten nog slechter dan een kerncentrale. De belangrijkste directe gezondheidseffecten van kolen- en kernenergie worden veroorzaakt tijdens de winning: die gaat gepaard met het verplaatsen van enorme hoeveelheden gesteenten, waarbij veel fijnstof vrijkomt. Kolencentrales veroorzaken bovendien bij de verbranding veel uitstoot van fijnstof.

Bij de indirecte gezondheidseffecten als gevolg van het kleine risico op een grote klap scoort kernenergie slecht ten opzichte van de alternatieven. Per saldo denk ik dat kernenergie anno 2008 volgens de risicobenadering nog steeds slechter scoort dan energieopwekking door middel van gascentrales, en veel slechter dan duurzame energiebronnen.

Sinds de 'kernenergie: nee bedankt!'-demonstraties van dertig jaar geleden zijn de risico's wel een stuk kleiner geworden. De grootste vooruitgang is geboekt met betrekking tot de beveiliging tegen calamiteiten. Het veiligheidsconcept van moderne derde generatiereactoren maakt in belangrijke mate gebruik van het beginsel

van 'passieve veiligheid'. Dat houdt in dat een centrale, als er een of meer vitale functies uitvallen – bijvoorbeeld de koeling in combinatie met het besturingssysteem – zonder menselijk ingrijpen zichzelf in een stabiele toestand brengt. In oudere centrales is de veiligheid bij calamiteiten in hoge mate afhankelijk van tijdig ingrijpen door aanwezige operators ('actieve veiligheid') en het intact blijven van vitale besturingssystemen. Rond 2016 worden de eerste Hoge Temperatuur Reactoren (HTR) opgeleverd. De ontwikkelaars claimen dat een HTR in geval van calamiteiten uitsluitend met behulp van passieve veiligheidssystemen uitgeschakeld wordt. Als die claim wordt waargemaakt is dit risico wat mij betreft afdoende geëlimineerd.

Green4Sure

Green4Sure, het groene energieplan voor Nederland, is een voorstel van Natuur en Milieu, Vakcentrale FNV, ABVAKABO, Greenpeace, Milieudefensie en Wereld Natuur Fonds, gepubliceerd in juni 2007.

Doel is een vermindering van de uitstoot van broeikasgassen met 50 procent in 2030 en 80 procent in 2050 (ten opzichte van 1990). Tevens wil het plan de afhankelijkheid van onze energievoorziening van instabiele regio's verkleinen, nieuwe exportkansen creëren en de lucht schoner maken. Dat alles op een betaalbare manier, zonder grote inkomenseffecten aan de onderkant van het inkomensgebouw.

Het doel wordt bereikt door vermindering van het verbruik, zowel via efficiëncymaatregelen als door vraagbeïnvloeding, en door een snelle groei van de duurzame energieproductie. In het plan komen er geen nieuwe kolen- of kerncentrales.

Meer informatie: www.green4sure.nl

Foto: Peter Hiltz / Hollandse Hoogte

PROLIFERATIE EN HALFWAARDETIJD

Het risico dat brandstof voor en afval van kerncentrales gebruikt wordt voor kernbommen is tot dusver vooral bestreden met procedurele middelen. In internationale verdragen wordt een strikte administratie en beveiliging van materiaalstromen voorgeschreven, evenals de bereidheid van verdragslanden om onafhankelijke controle toe te laten tot de installaties. Het zou naïef zijn om te veronderstellen dat dit systeem waterdicht is. Er is echter ook een aantal ontwikkelingen in de techniek die het proliferatierisico verkleinen. Zo gaan moderne centrales efficiënter met brandstof om, waardoor je minder gevaarlijk radioactief materiaal nodig hebt. Voor nieuwe concepten die nog op de tekentafel liggen worden spectaculaire verbeteringen beloofd. De meest optimistische schattingen gaan uit van een verbeterd brandstofrendement van een factor vijftig tot honderd voor de vierde generatie kernreactoren, die rond 2030 op de markt wordt verwacht.

Bij een andere strategie wordt ingezet op de ontwikkeling van een reactieproces, waarin de afgewerkte brandstof uitsluitend isotopen bevat die niet geschikt zijn voor het maken van een kernbom. Bijkomend voordeel is dat deze isotopen ook een veel kortere halfwaardetijd hebben, waardoor de radioactiviteit binnen enkele duizenden, of misschien zelfs enkele honderden, jaren tot ongevaarlijke proporties is teruggebracht.

Kortom: de techniek staat niet stil, en het zou mij niets

verbazen dat er binnenkort – over tien tot vijftig jaar – kerncentrales zijn die een acceptabel risicoprofiel hebben. Zouden die kerncentrales in Nederland gebouwd kunnen of zelfs moeten worden?

DUURZAME ENERGIE

Op een termijn van vijftig tot honderd jaar moeten we naar een energievoorziening die volledig gebruik maakt van duurzame, vernieuwbare bronnen: zon, wind, water, biomassa. Misschien kan het iets sneller als de urgentie van de omschakeling groter wordt, bijvoorbeeld door een snelle stijging van de fossiele energieprijzen. Maar er zijn ook technische en economische belemmeringen die deels samenhangen met het gegeven dat de distributie van energie door middel van netwerken plaatsvindt.

De komende eeuw zullen we dus in aanzienlijke mate gebruik blijven maken van niet-duurzame bronnen zoals aardgas, olie, kolen en kernenergie. Hoe die brandstofmix van niet-duurzame bronnen eruit moet zien hangt af van een groot aantal factoren, zoals de beschikbaarheid, de betaalbaarheid, de milieueffecten en de reeds aanwezige infrastructuur voor brandstof in Nederland.

En niet te vergeten de mate waarin een dergelijke niet-duurzame bron kan worden gecombineerd met een oplopend percentage duurzame energieproductie.

Dat laatste aspect zou – na de oplossing van de risicoproblematiek – nog wel eens een grote bottleneck kunnen gaan worden voor nóg meer kernenergie dan de 31 procent die er nu in Europa staat. Duurzame energiebronnen kunnen het best gecombineerd worden met flexibele centrales omdat deze naar gelang de energievraag snel in en uit te schakelen zijn.

Het meest flexibele vermogen levert de waterkrachtcentrale, maar daar heeft ons vlakke land niet veel mogelijkheden voor. Er zijn enkele waterkrachtplannen in ontwikkeling die gebruik willen maken van een kunstmatig gecreëerd hoogteverschil, zoals het Lievense-eiland en OPAC (Ondergrondse Pomp Accumulatie Centrale, hierbij worden een bovengronds en een ondergronds meer met elkaar verbonden.

Als er weinig vraag naar elektriciteit is dan pompt men water van beneden naar boven. Bij een grote energievraag laat men het water van boven naar beneden vallen waardoor turbines worden aangedreven die stroom opwekken, red.). Maar het grote volume aan flexibel vermogen zal voorlopig van gascentrales moeten komen.

De huidige kerncentrales zijn juist helemaal niet flexibel: ze draaien altijd op vol vermogen ('basislast'). Vandaar dat Nederland 's nachts zoveel Franse atoomstroom importeert, de Fransen kunnen het anders aan de straatstenen niet kwijt. Ook de huidige generatie kolen- en kerncentrales draait het meest efficiënt op vol vermogen. De Algemene Energieraad waarschuwde in zijn recente advies aan de regering dat de verwachte groei van het basislast-vermogen door de plannen voor nieuwe kolen- en kerncentrales op gespannen voet staat met de wens om het aandeel duurzame energie te verhogen.

Per saldo geeft de SP om deze reden de voorkeur aan de ontwikkeling van onze energievoorziening op basis van het Green4Sure-scenario, ontwikkeld door de milieube-

SER-advies

Het SER-advies Kernenergie en een duurzame energievoorziening verscheen op 14 maart 2008.

In dat advies pleit de SER ervoor dat het kabinet alle energieopties, dus inclusief kernenergie, op een zakelijke en gelijkwaardige manier laat onderzoeken. Dat moet gebeuren op basis van de criteria betrouwbaarheid, milieubelasting, veiligheid en betaalbaarheid. De SER vindt dat de uitkomsten van dit onderzoek een rol moeten spelen bij de evaluatie van het klimaat- en energiebeleid die het kabinet van plan is in 2010 uit te voeren met het oog op de doelstellingen voor 2020.

Meer informatie:

www.ser.nl/nl/publicaties/adviezen/2000-2007/2008/b26650.aspx

weging en de vakbonden (zie kader). In dat scenario wordt vooral ingezet op een combinatie van energiebesparing, snelle groei van het aandeel duurzaam en vraagsturing door middel van emissieplafonds en emissiehandel. Als fossiele brandstoffen worden in dit scenario tijdens de overgangperiode vooral aardgas en aardolie ingezet.

DE TOEKOMST

Betekent dit dat we kernenergie uitsluiten als optie in de overgangsfase? Wat mij betreft niet. Afhankelijk van de ontwikkeling van de klimaatproblematiek, de beschikbaarheid en prijsontwikkeling van fossiele energiebronnen en de technische ontwikkeling kan kernenergie in de nabije toekomst alsnog in beeld komen.

Dan nog enkele opmerkingen over kernfusie, een techniek die gebruikmaakt van hetzelfde proces als de warmtemotor van de zon. Al zeventig jaar wordt onderzoek gedaan naar kernfusie. Helaas was tot dusver het enige praktische resultaat de waterstofbom, die bestaat uit een onbeheersbare vorm van kernfusie, op gang gebracht met een kleine conventionele kernbom. Voor elektriciteitsproductie is echter een beheerste vorm van kernfusie nodig en dat is ondanks grote onderzoeksinspanningen nog nauwelijks gelukt. Om deze reden is er veel kritiek op de voortzetting van dergelijk onderzoek, onder meer in het kader van het Europese ITER-programma. Het kernfusieonderzoek heeft overigens wel veel wetenschappelijke spinoff (niet beoogde, maar nuttige resultaten) opgeleverd, die zijn weg gevonden heeft in een groot aantal technische toepassingen in de informatica, communicatie en andere vormen van nanotechnologie.

De SP is van mening dat het wel degelijk verstandig is om het onderzoek naar kernfusie voort te zetten, mits het voldoet aan hoge eisen van wetenschappelijke controle en maatschappelijke verantwoording.

HET ACTUELE DEBAT IN DE TWEEDE KAMER

De SP blijft, in lijn met ons verkiezingsprogramma, tegenstander van de bouw of start van voorbereidingen van een nieuwe kerncentrale in deze regeerperiode. Wij

hebben ingestemd met de handhaving van de ruimtelijke reservering van vier locaties voor de eventuele toekomstige bouw van een kerncentrale: Borssele, Maasvlakte, Eemshaven en Moerdijk. Die potentiële locaties zijn indien nodig ook voor andere typen grootschalige elektriciteitscentrales te gebruiken, indien mocht blijken dat die te zijner tijd aantrekkelijker zijn dan kernenergie. Wij onderschrijven de conclusie van de SER-commissie dat er een onderzoek komt naar alle opties voor energievoorziening, inclusief kernenergie, op basis van de criteria betrouwbaarheid, milieubelasting, veiligheid en betaalbaarheid. Dat onderzoek zou de basis moeten bieden voor een zakelijke discussie over de brandstofmix in de periode 2010-2030. De SP zal wel zeer kritisch kijken naar de samenstelling van de onderzoeksgroep. Tenslotte willen wij dat de Kernenergiewet zo snel mogelijk wordt aangescherpt, om te voorkomen dat er een bouwplan wordt ingediend dat niet kan worden tegengehouden. De Tweede Kamer zou het laatste woord moeten hebben over vergunningverlening.

1 Zie ook Karel Koster, Het Iraanse nucleaire programma in de beeldvorming, in: Spanning jrg. 10, nr. 8, 2008, p. 17-20

Meer weten over de feiten rond kernenergie? Lees de voortreffelijke studie *Fact Finding Kernenergie* van ECN, opgesteld door een team van voor- en tegenstanders. Te downloaden van www.ecn.nl

Kernenergie

Bij zwaardere of lichtere atoomkernen dan die van ijzer is het mogelijk energiewinst te halen door het samenvoegen van lichte (kernfusie) of het splitsen van zware kernen (kernsplijting). De nieuwe atoomkernen die hierbij ontstaan, zijn samen wat lichter dan de som van de uitgangsmaterialen. De ontbrekende massa is omgezet in energie volgens de beroemde formule van Einstein:

$E = mc^2$ [Energie = Massa x Lichtsnelheid in het kwadraat]

Omdat de term c^2 zo groot is, komt er bij kernreacties zeer veel energie vrij, ook als maar een klein gedeelte (een paar procent) van de massa wordt omgezet. In de praktijk wordt vrijwel alleen gebruikgemaakt van de splijting van kernen van uranium- en plutoniumisotopen. Plutonium ontstaat vanzelf uit uranium tijdens de kernreacties in de reactorkern en wordt ook gedeeltelijk gespleten, waarbij natuurlijk ook weer energie vrijkomt. Gebruikte splijtstof kan voor circa 95% hergebruikt worden, men spreekt dan van recycling. De overige procenten, en de materialen die als verpakking hebben gediend van de splijtingsmaterialen en die ook in meerdere of mindere mate radioactief zijn geworden, vormen samen het zogenaamde kernafval.

Met de warmte die vrijkomt door kernsplijting wordt water verhit tot stoom. Deze stoom drijft een turbine aan. Die is gekoppeld aan een grote generator. Deze levert op zijn beurt de elektriciteit aan het elektriciteitsnet.

In een experimentele reactor in Idaho (Verenigde Staten van Amerika) werd op 20 december 1951 voor het eerst elektriciteit opgewekt met kernenergie. De eerste grootschalige kerncentrale werd op 27 juni 1954 in dienst genomen in Obninsk in de toenmalige Sovjet-Unie. In Nederland staat één kerncentrale die stroom levert aan het elektriciteitsnet, in Borssele.

IS KERNENERGIE EEN RECHTVAARDIGE OPTIE VOOR DE TOEKOMST?

Tekst: Behnam Taebi, SP-lid en onderzoeker aan de TU-Delft naar de recycling van kernafval

De houding van de SP om het debat over kernenergie niet dogmatisch te benaderen is prijzenswaardig. Nu het taboe van de discussie over kernenergie langzaam verdwijnt, is het de hoogste tijd om over de wenselijkheid daarvan na te denken. In discussies over energie wordt vaak gewezen op duurzaamheid. Wat is een duurzame energiebron, welke belangen staan er op het spel en hoe zouden we met belangenconflicten om moeten gaan? Wat is rechtvaardig voor de huidige en toekomstige generaties?

Kernenergie heeft als voordeel dat het een grote hoeveelheid energie produceert met heel weinig brandstof, waarbij nagenoeg geen CO₂ vrijkomt. Maar er kleven ook nadelen aan: het ongelukkenrisico, misbruik van de technologie voor destructieve doeleinden en uiteraard het kernafval. Dat, samen met de herinnering aan de ramp in Chernobyl in 1986, zorgt – begrijpelijk – voor veel emoties rondom dit onderwerp. Ook in de politiek zorgt kernenergie voor verhitte discussies; en in de oververhitte debatten verdampen vaak de nuances. Nu het onderwerp uit de taboesfeer lijkt te zijn getrokken, is het de hoogste tijd om het debat op adequate wijze te voeren.

Dit is geen pleidooi om klakkeloos en massaal voor kernenergie te kiezen, maar wel een pleidooi voor het vaststellen van een gewenste energie-samenstelling voor de toekomst. Wat betreft de mogelijke rol van kernenergie daarin moeten we eerst weten wat er – technisch – te kiezen valt en wat er – moreel – op het spel staat.

DE TECHNOLOGIE EN HAAR MOGELIJKHEDEN

Kernenergie wordt geproduceerd door de splijting van de atoomkernen van een materiaal, waarbij grote hoeveelheden energie vrijkomen.

De splijtstof die in de meeste energiecentrales wordt gebruikt is uranium. Dit komt in meerdere soorten (isotopen) voor, maar niet alle natuurlijk voorkomende uraniumsoorten zijn splijtbaar. Uranium moet daarom worden verrijkt om de concentratie van het voor de energieproductie geschikte uranium te verhogen tot 3 à 4 procent (en soms tot 10 procent). Na de bestraling van verrijkt uranium in een kernreactor blijft bestraalde splijtstof over. Wat er vervolgens met de bestraalde splijtstof gebeurt, karakteriseert het type brandstof-cyclus.

Er zijn grofweg twee mogelijkheden: 1) de open cyclus ofwel het als kernafval in de grond stoppen van de bestraalde splijtstof, en 2) de gesloten cyclus ofwel het hergebruiken van het nog bruikbare nucleaire materiaal. De open cyclus – die in de VS, Canada, Zweden, Finland, Spanje en Zuid-Afrika wordt toegepast – levert kernafval op met ongeveer 200.000 jaar stralingsgevaar. Andere, vooral Europese, landen passen de gesloten cyclus toe. Ze hergebruiken de splijtbare materialen (uranium en plutonium) van de bestraalde splijtstof; de restanten worden verglaasd en klaargezet voor de eindopslag als kernafval (verglazen is het in glas gieten van de splijtstof, waardoor het niet meer bruikbaar is).

Foto: Jan Boeve / Hollandse Hoogte

Hergebruiken – ofwel opwerken – van de bestraalde splijtstof heeft als voordeel dat de omvang van het afval met een factor drie afneemt en deze volumeafname is zeer voordelig voor de eindopslag. Nog belangrijker is dat de periode van stralingsgevaar van de opgewerkte splijtstof tot vijf à tienduizend jaar wordt teruggebracht; wat op zichzelf een ontzettend lange periode is, maar nog altijd een factor 20 korter

dan die van de opgeslagen bestraalde splijtstof in de open cyclus.

Maar het opwerken heeft ook duidelijke nadelen. Het bouwen van een opwerkingsfabriek is zeer kostbaar en daarom kiezen maar weinig landen ervoor om er een te bouwen. In West-Europa staan twee fabrieken: in La Hague (Frankrijk) en Sellafield (Engeland), en andere landen met een gesloten cyclus sturen hun bestraalde splijtstof voor opwerking naar een van deze locaties (Nederlands bestraalde splijtstof uit Borssele gaat bijvoorbeeld naar Frankrijk). Een ander – belangrijker – nadeel van de opwerking is dat daarbij plutonium wordt afgescheiden, met het daaraan verbonden proliferatiegevaar. Meer hierover leest u onder het kopje Milieuvriendelijkheid, volksgezondheid en veiligheid.

DUURZAAMHEID EN HAAR MORELE INTERPRETATIES

In het debat over energie wordt vaak de vraag gesteld of een energiebron duurzaam is; maar wat betekent duurzaamheid en wat heeft dat te maken met de toekomst van kernenergie? Mede vanwege de oneerlijke spreiding van welvaart in de wereld en de zorgen over het milieu dat wij de volgende generaties nalaten, introduceerde eind jaren tachtig een VN-commissie onder leiding van de toenmalige minister-president van Noorwegen Gro Harlem Brundtland het begrip duurzame ontwikkeling: “een ontwikkeling waarbij de huidige wereldbevolking in haar behoeften voorziet zonder de komende generaties te beperken om in hun behoeften te voorzien”.

Sindsdien zijn er talloze studies geweest over de interpretatie van duurzaamheid in relatie tot diverse energiebronnen en over de vraag of kernenergie, eventueel in de toekomst, het predikaat duurzaam verdient. In dit stuk pretendeer ik niet om het antwoord te geven op deze vraag. Ik beargumenteer wel dat we om deze vraag te begrijpen eerst in kaart moeten brengen wat er moreel

op het spel staat bij elke energievorm. Ik presenteer verschillende interpretaties van duurzaamheid in termen van morele waarden, en daarbij ga ik vooral in op waardeconflicten die optreden bij het kiezen van een brandstofcyclus. Waarden spelen een belangrijke rol in het maken van veel technologische keuzes. De waarden die hier besproken worden zijn: milieuvriendelijkheid, volksgezondheid, veiligheid, voorzieningszekerheid en economische haalbaarheid.

MILIEUVRIENDELIJKHEID, VOLKSGEZONDHEID EN VEILIGHEID

Duurzaamheid heeft in de eerste plaats te maken met mogelijke schade door nucleaire straling aan het milieu of de mens. In principe zouden we onderscheid kunnen maken tussen de consequenties voor het milieu oftewel milieuvriendelijkheid en de gevolgen op de volksgezondheid. Aangezien beide noties naar stralingsrisico's verwijzen die door dezelfde straling veroorzaakt worden, voeg ik ze in deze analyse samen. Iemand die de natuur een op zichzelf staande waarde toekent, zou deze twee noties apart kunnen benaderen.

Veiligheid is een ander aspect van duurzaamheid; een duurzame energiebron zou de veiligheid namelijk niet in gevaar brengen. Veiligheid refereert in deze analyse aan het probleem van proliferatie: de vervaardiging en verspreiding van kernwapens. Van proliferatie spreekt men onder andere als er hoogverrijkt uranium (verrijkt tot boven de 70 procent) of plutonium in het spel zijn. Beide materialen lenen zich namelijk goed voor destructieve doeleinden, met als verschil dat plutonium – in tegenstelling tot uranium – geen verrijking nodig heeft. Verder zijn er redelijk kleine hoeveelheden van plutonium nodig om een bom te kunnen maken; ongeveer acht kilogram plutonium van speciale wapenkwaliteit is genoeg voor een Nagasaki-bom zoals die in 1945 tot ontploffing is gebracht. Het soort plutonium (isotoop) dat uit de opwerkingsfabrieken afkomstig is, is weliswaar niet direct bruikbaar voor

de wapenproductie, maar het heeft wel destructieve krachten.

Het hoeft geen betoog dat kernwapenproliferatie een groot probleem vormt voor de veiligheid van de wereld. Het non-proliferatieverdrag (NPV) zoals opgesteld in 1968 en getekend door bijna alle landen, verplicht landen tot het niet maken, niet verspreiden én het ontmantelen van de reeds gebouwde kernwapens door de toenmalige grootmachten. Voorts erkent het verdrag het recht van de lidstaten op civiel gebruik van kerntechnologie. Ondanks dit verdrag zijn er de laatste decennia helaas een aantal nieuwe kernwapenbezitters bij gekomen: India, Pakistan, Israël en Noord-Korea. De eerste zijn nooit lid geweest van het NPV, Noord-Korea heeft eerst het NPV ondertekend en vervolgens weer ingetrokken. Over het nucleaire programma van Iran zijn ook bedenkingen geuit door vooral de Verenigde Staten, hoewel Iran zich herhaaldelijk beroept op die bepaling van het NPV die het gebruiken van kerntechnologie voor civiele doeleinden toestaat.

Proliferatie is overigens in de VS – met over de honderd centrales de grootste kernenergieproducent van de wereld – de belangrijkste reden dat men kiest voor de open cyclus. In de VS is namelijk veel hoogverrijkt uranium en plutonium van de ontmantelde kernwapens na de Koude oorlog aanwezig; ze willen daarom de productie van meer plutonium voorkomen.

VOORZIENINGSZEKERHEID

Een andere interpretatie van duurzaamheid verwijst naar de beschikbaarheid van energiebronnen. Volgens de meest recente schattingen van het Internationaal Atoom- en Energie Agentschap (IAEA)¹ en het Nucleaire Energie Agentschap (NEA) in 2008 is er voldoende uranium beschikbaar voor de komende eeuw, als we uitgaan van een open cyclus. De gesloten cyclus kan deze periode – in principe – verlengen tot enkele duizenden jaren. In de schattingen rondom het beschikbare uranium in een open cyclus is er afgelopen jaren

veel groei geweest, wat niet direct toe te schrijven is aan de ontdekking van meer uranium. Immers, als we alle beschikbare uranium op de aardbol (in fosfaten en in de zee) meetellen, dan is er genoeg voor de komende duizenden jaren, zelfs in een open cyclus. De toename in de schattingen is een gevolg van het stijgen van de uraniumprijs, waardoor steeds meer uranium tegen een acceptabele prijs gewonnen kan worden.

ECONOMISCHE HAALBAARHEID

Een duurzame technologie moet ook economisch duurzaam zijn. Vanuit het oogpunt van de economische haalbaarheid lijkt een gesloten cyclus nadelig, aangezien opwerkingsfabrieken gebouwd moeten worden en die zijn zeer kostbaar. Dit is overigens een argument waar nog onenigheid over bestaat, omdat de kosten van de eindopslag nog niet volledig berekend kunnen worden; voornamelijk is er nog geen eindopslagfaciliteit in bedrijf. Wel is het duidelijk dat het neerzetten van een opwerkingsfabriek veel extra kosten met zich meebrengt in de brandstofcyclus en daardoor economisch gezien op korte termijn nadeliger is.

BELANGENCONFLICTEN TUSSEN DE GENERATIES

Als we nu deze vijf waarden vergelijken voor de open en gesloten cyclus komt er een conflict bovendien. De open cyclus heeft namelijk veel kortetermijnoordelen: het veroorzaakt minder stralingsgevaar voor de huidige mens en milieu, het is economisch beter haalbaar en kent minder potentiële proliferatiegevaaren, aangezien de veiligheidszorgen van het aanwezige plutonium in de bestraalde splijtstof letterlijk en figuurlijk in de grond worden gestopt. Ook vanuit voorzieningszekerheid lijkt een open cyclus op korte termijn (voor de komende 100 jaar) haalbaar. De gesloten cyclus kent echter meer langetermijnoordelen: het opwerken van de bestraalde splijtstof reduceert het stralingsgevaar op de lange termijn, het plutonium dat uit de bestraalde splijtstof is verwijderd vermindert ook de proliferatiegevaaren op lange termijn. Daar staat tegenover

dat een gesloten cyclus op de korte termijn economische nadelen kent door de dure opwerkingsfabrieken en meer potentiële risico's bevat voor mens en milieu vanwege extra nucleaire activiteiten zoals het chemische proces van opwerken en het vervoeren van deze splijtstof over land en zee.

Hier rijst een belangrijk conflict tussen de belangen van verschillende generaties. De open cyclus lijkt globaal gezien minder nadelen te hebben voor de huidige generatie. Deze cyclus verplaatst echter veel risico's naar de toekomst. Vooral het potentiële stralingsgevaar gedurende enkele tienduizenden jaren van de in de grond opgeslagen bestraalde splijtstof wordt op de koop toegelaten. De *canisters* (containers) waarin de splijtstof is opgeslagen zouden weliswaar in de speciale daartoe aangelegde opslagplaatsen in de stabiele grondlagen worden opgeborgen, maar er bestaan grote onzekerheden over de langetermijneffecten van deze splijtstof. De vraag is nu of het verplaatsen van deze risico's naar de toekomst gerechtvaardigd is? Of dient de huidige generatie extra risico's en lasten voor zijn rekening te nemen – zoals in de gesloten cyclus – om te zorgen dat minder lasten naar de toekomst worden verplaatst?

TOEKOMSTPERSPECTIEVEN EN WENSELIJKHEID

De bovenstaande analyse is weliswaar een vergelijking tussen twee trajecten binnen de kernenergieoptie, maar in het vaststellen van de gewenste energiesamenstelling is het raadzaam om de morele overwegingen en conflicten van elke energievorm in kaart te brengen. Wellicht is kernenergie daarbij een van de meest complexe energievormen, te meer omdat er zich steeds nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen aandienen. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om het stralingsgevaar van kernafval tot circa 500 à 1000 jaren te reduceren. Deze technologie – Partitie en Transmutatie (P&T) geheten – is op laboratoriumschaal aangetoond maar nog niet industrieel toepasbaar omdat het nog enkele decennia ontwikkeling en vele investeringen nodig heeft. Maar

misschien kan de technologische haalbaarheid van P&T als een randvoorwaarde doorslaggevend zijn in het debat over de wenselijkheid van kernenergie.

De notie van technologische haalbaarheid kan ook zeer nuttig zijn als we verschillende energiebronnen met elkaar willen vergelijken. De nieuwe generatie van biobrandstoffen bijvoorbeeld die niet afhankelijk zijn van de eetbare gewassen, worden vaak als een serieuze optie voor de toekomst van energie genoemd. Hoe technologisch haalbaar deze optie de komende decennia kan zijn, is ook bepalend voor de vraag of kernenergie ingezet moet worden om de overgang (van enkele decennia) naar hernieuwbare energiebronnen te bewerkstelligen of dat het juist als een energiebron op de lange termijn (enkele eeuwen) dienst kan doen.

In dit stuk heb ik de nadruk gelegd op duurzaamheid als een van de centrale noties in de discussie over de toekomst van energie. Uiteraard heeft deze discussie meerdere aspecten; denk bijvoorbeeld aan de notie van energiediversificatie of het open houden van de mogelijkheid om een energieoptie op een gewenst moment in de toekomst toe te passen. Deze analyse beperkte zich verder tot een cruciale keuze in de kernenergieproductie; in vergelijkingen met andere energiebronnen zouden morele overwegingen relevant zijn die hier niet besproken worden. De centrale kwesties in de energiediscussie blijven echter: wat staat er moreel op het spel en wat is een rechtvaardige handeling voor ons en de na ons komende generaties, gezien vanuit de technologische mogelijkheden?

1 De IAEA is een internationaal platform van alle kern energieproducerende landen. De IAEA ziet ook toe op de naleving van het NPV. De NEA is een gespecialiseerd agentschap van de OECD (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling).

KERNENERGIE IN HET KORT

Tekst: Herman Damveld, SP-lid en medewerker Landelijk Platform tegen Kernenergie

Regelmatig horen we dat we kerncentrales nodig hebben. In dit artikel wil ik onderzoeken of kernenergie milieuvriendelijk, goedkoop, veilig en duurzaam is. Op alle fronten is het maar de vraag of kernenergie echt de voordelen biedt die haar door voorstanders worden toegedicht.

Voor het eerst sinds twintig jaar is het aandeel van kernenergie in de wereldwijde stroomvoorziening gedaald, schrijft het pro-kernenergie Atoomagentschap (IAEA) te Wenen in een op 11 september 2008 verschenen rapport. Het IAEA heeft alle aankondigingen van de mogelijke bouw van kerncentrales bij elkaar opgeteld en vervolgens aangenomen dat al die plannen ook werkelijkheid worden. Het aandeel kernenergie in het totale wereldwijde energiegebruik zal dan stijgen van 5,9 procent nu naar 7,3 procent in 2030. Ook met de huidige hype over kernenergie, zal het aandeel atoomstroom beperkt blijven.

ONOPLOSBAAR PROBLEEM KERNAFVAL

Hoe langer Nederland doorgaat met kernenergie, hoe meer kernafval ontstaat dat zeker een miljoen jaar gevaarlijk is. Vanaf 1976 wil de regering dit kernafval definitief opslaan in zoutkoepels of in kleilagen. Minister Cramer van Milieu wil in 2009 beginnen met een nieuw onderzoeksprogramma 'terugneembare ondergrondse berging van radioactief afval (TOBRA)', dat 6 miljoen euro kost voor 8 tot 10 jaar.

Zout wordt onder invloed van radioactiviteit een explosief mengsel. De buitenlandse ervaringen met opslag van kernafval in zoutkoepels zijn dramatisch slecht. In de Duitse deelstaat Nedersaksen ligt de zoutkoepel Asse, waarin tot 1978 zo'n 124.000 vaten licht en middel radioactief afval zijn opgeslagen. Rond 1970 was het de bedoeling dat er ook hoogradioactief afval in zou komen. Dit Duitse plan was een belangrijke reden dat de Nederlandse overheid koos voor opslag in zoutkoepels. Het liep echter anders. Hoog radioactief afval is er nooit opgeborgen. In Asse is recent op 700 meter diepte het radioactieve cesium-137 vastgesteld. Naar in 2008 bekend is geworden komt dit cesium al vanaf begin jaren negentig vrij. Het gevormde pekkel heeft de vaten aangetast, waardoor er radioactiviteit uit de vaten vrijkomt.

VERKORTEN GEVAARPERIODE KERNAFVAL ILLUSIE

In een kerncentrale ontstaan veel radioactieve stoffen. Sommige verliezen na korte tijd hun radioactiviteit, maar bij andere duurt dat honderdduizenden jaren. Deze langlevende stoffen zijn bepalend voor het risico op lange termijn. Als het nu mogelijk zou zijn de langlevende radioactieve stoffen om te zetten in kortlevende, zou het kernafval nog maar 700 tot 1500 jaar gevaarlijk zijn (dus ergens tussen het jaar 2708 en 3508 ongevaarlijk zijn). Regelmatig doen voorstanders van kernenergie het voorkomen of de techniek van verkorting van de gevaarperiode van kernafval al bestaat. Maar deze techniek komt niet vóór 2040 op industriële schaal beschikbaar. Het proces zelf, de daadwerkelijke verkorting van de gevaarperiode, vergt minstens 40 jaar. In het gunstigste geval zijn we dan in het jaar 2080. Deze omzetting vindt plaats in snelle kweekreactoren, zoals er één gepland was in Kalkar. Die kweekreactor is omgebouwd tot pretpark, omdat het kweekproces onrijp en te duur was. We krijgen dan de absurde situatie dat er ergens een Kalkar-centrale

gebouwd moet worden om de langlevende radioactieve stoffen van de kerncentrales Borssele en Dodewaard te behandelen. Verkorting van de levensduur van kernafval gaat dus gepaard met de bouw van nieuwe kerncentrales. En erger nog: de technologie heeft geen zin voor het tot nu toe geproduceerde hoog radioactieve kernafval, omdat het, na opwerking, in glas is ingesmolten ('verglasd').

KLEINE HOEEVEELHEID, GROOT GEVAAR

Regelmatig benadrukken voorstanders van kernenergie dat het maar om kleine hoeveelheden radioactief afval gaat. Maar bij kernafval gaat het niet alleen om het volume, maar vooral om het gevaar van zelfs een minieme hoeveelheid radioactiviteit. Dat zien we aan het volgende. Door het ongeluk met de kerncentrale te Chernobyl, nu 20 jaar geleden, werd een groot deel van Europa besmet. Rapporten van het Nucleaire Energie Agentschap (NEA) laten zien dat er 50 kilo langdurig gevaarlijke stoffen als cesium, strontium en plutonium verspreid werd. Toch betekent die 50 kilo dat er in Wit-Rusland, Rusland en de Oekraïne een omvangrijk gebied langdurig besmet is.

KERNENERGIE EN HET BROEIKASEFFECT

Kernenergie draagt ook bij aan het broeikaseffect. Vaak wordt vergeten dat er ook CO₂ vrijkomt bij de winning en bewerking van uraniumerts. Op het ogenblik worden de rijkere ertsen gewonnen, met gemiddeld ongeveer 0,1 procent uranium; in duizend kilo gesteente zit dan een kilo uranium. De CO₂uitstoot van een kerncentrale-inclusief-uraniumwinning is dan 30 procent van die van een gasgestookte centrale.

Er is echter slechts een beperkte hoeveelheid rijker uraniumerts. Wanneer vanwege het broeikaseffect meer kerncentrales gebouwd worden, zal men over tien tot vijftien jaar moeten overgaan op ertsen met een lager gehalte aan uranium. Dan moet veel meer gesteente afgegraven en verwerkt worden voor eenzelfde hoeveelheid uranium. Daardoor stijgt de CO₂-uitstoot. Bij een ertsgehalte van 0,02 procent is de CO₂-uitstoot door een kerncentrale 60 procent van die van een gascentrale. Een kerncentrale moet in dit geval 14 jaar elektriciteit leveren, voordat er CO₂-winst optreedt. Bij nog armere ertsen van 0,01 procent is een kerncentrale verantwoordelijk voor meer CO₂emissie dan wanneer dezelfde hoeveelheid elektriciteit verkregen zou zijn door meteen fossiele brandstoffen te verbranden.

BEPERKTE VOORRAAD URANIUM

De voorraad uranium is niet erg groot. Een schatting van die voorraad staat in een rapport uit juni 2008 van het Nuclear Energy Agency (NEA) te Parijs, een instituut dat vóór kernenergie is. De bewezen en de geschatte voorraden samen zijn (op grond van redelijk betrouwbare gegevens) volgens het NEA 5,5 miljoen ton uranium. Daarnaast noemt het NEA niet-ontdekte en speculatieve voorraden van 10,5 miljoen ton uranium. Hoe lang gaat de bekende voorraad van 5,5 miljoen ton uranium mee? Dat is natuurlijk afhankelijk van de vraag.

De kerncentrales gebruiken nu jaarlijks bijna 70.000 ton uranium, staat in het rapport van het NEA. Bij het huidige gebruik is de voorraad over 78 jaar op. Volgens het IAEA is kernenergie in 2030 goed voor hooguit 7,3 procent van de energievoorziening in de wereld. Stel dat alle landen nu zouden besluiten dat kernenergie in 2030 de helft van alle energie zou moeten leveren: dat betekent 6,85 keer zoveel als het IAEA verwacht. In 2030 is dan bijna een miljoen ton uranium nodig. Vanaf dit jaar tot en met 2030 gaat het bij benadering om 12 miljoen ton uranium. De bewezen en geschatte voorraad is maar 5,5 miljoen ton. Tot 2030 zou er wereldwijd 6,5 miljoen ton uranium uit andere bronnen bij moeten komen. En in 2035 zijn we zelfs door de speculatieve voorraden van 10 miljoen ton heen. Als wereldwijd veel kerncentrales gebouwd worden, stuiten we snel op uranium-tekorten. Overigens wijst het NEA er in een recent rapport op dat er vanaf 2013 een tekort aan uranium dreigt. De vraag wordt dan groter dan de productie. Het is dan ook verklaarbaar dat de prijs van uranium is opgelopen van 10 dollar per kilo in 2001 naar 100 dollar per kilo in oktober 2008.

POLITIEK STABIEL?

Komt alle uranium uit politiek stabiele gebieden, zoals we vaak te horen krijgen? Nederland haalt uranium voor de kerncentrale Borssele uit Kazachstan. Daar heerst een dictatuur; vinden voorstanders van kernenergie onderdrukkende regimes politiek stabiel?

KERNENERGIE IS DUUR

Een veel gehoord argument vóór kernenergie is dat de stroom uit de kerncentrales goedkoop zou zijn. Het Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PbL) hebben op 17 september 2008 het rapport 'Kosten van elektriciteitsopwekking' uitgebracht. Daarin hebben deze organisaties – die er niet van beschuldigd kunnen worden dat ze tegen kernenergie zijn – het over gas-, kolen- en kerncentrales die in 2020 in bedrijf komen. Wat betreft kernenergie hangen de kosten per kilowattuur voor een groot deel af van hoeveel het kost om de kerncentrale te bouwen. Het ECN en het PbL geven hiervoor twee getallen, die we omrekenen naar de bouwkosten van de EPR (European Pressurizedwater Reactor) van 1600 Megawatt zoals die nu in Finland in aanbouw is. We hebben het hier over de EPR, omdat die wordt genoemd als hét toekomstbeeld voor kernenergie. ECN en PbL geven aan dat kernstroom goedkoper is dan stroom uit gas of kolen als de bouw van zo'n kerncentrale 3,2 miljard euro zou kosten. Bij bouwkosten van 4,8 miljard euro is atoomstroom even duur of duurder dan stroom uit gas of kolen, zelfs als we er van uitgaan dat het broeikasgas CO₂ van die centrales wordt afgevangen en opgeslagen. Ook windenergie kan dan concurreren met kernenergie. Volgens de laatste inzichten wordt binnenkort ook zonne-energie goedkoper dan kernenergie. De bouw van de EPR in Finland gaat tussen 4,5 en

Met meer kernenergie brengen we duurzame energie om zeep
Foto: southgeist / Flickr.com

4,7 miljard euro kosten; de centrale zal in 2012 klaar zijn. Op 24 september heeft de directeur van het Franse elektriciteitsbedrijf EDF, Pierre Gadonneix, meegedeeld dat de bouw van 4 EPR-centrales 20 tot 25 miljard euro kost. Dat is dus 5 tot 6,1 miljard euro per kerncentrale. In een analyse van het Amerikaanse bureau Standard and Poor die op 15 oktober verschenen is staat dat een EPR-centrale 5,6 tot 8,9 miljard euro zal kosten. De conclusie luidt dan ook dat kernstroom helemaal niet goedkoper is. Gegeven de recente kostenstijgingen kunnen we eerder verwachten dat we met kernenergie duur uit zijn. Nog afgezien van de onzekere kosten van opslag van afbraak van de kerncentrale en de opslag van kernafval.

ONVERZEKERBAAR RISICO

In de vorige paragraaf hadden we het over de EPR. Een vraag is of die nieuwe kerncentrale daadwerkelijk veiliger is dan de bestaande. Daarover heeft het onderzoeksbureau Large and Associates in februari 2007 een rapport uitgebracht. Daarin staat dat bij een ernstig ongeval een gebied van 5600 vierkante kilometer geëvacueerd zou moeten worden. De ontwerper van de EPR, Areva, laat het bij een te evacueren gebied van 123 vierkante kilometer, omdat Areva ervan uit gaat dat allerlei – niet eerder toegepaste en daarom in de praktijk onbewezen – technische maatregelen, perfect zullen werken. Ook sluit Areva veel ernstige ongelukken die mogelijk zijn, van tevoren uit. In deze beperkte visie van Areva komen we uit op een gebied van meer dan vijf kilometer van de centrale dat geëvacueerd moet worden. Large and Associates komen op een te evacueren gebied tot op tientallen kilometers van de kerncentrale. Dit is te vergelijken met de risico's van bijvoorbeeld de kerncentrale Borssele.

Wie de kleine lettertjes van zijn of haar schadeverzekering heeft bestudeerd, zal daar ongetwijfeld de clause hebben aangetroffen dat schade “veroorzaakt door, optredende bij of voortvloeiende uit een atoomkernreactie, onverschillig hoe die reactie is ontstaan” uitgesloten is. Deze uitsluiting is niet toevallig. Er is namelijk een afspraak tussen de verzekeringsmaatschappijen dat zij niemand individueel zullen verzekeren tegen de risico's van een kernongeval. In Nederland is de wettelijke aansprakelijkheid voor de exploitant van een kerncentrale beperkt tot 340 miljoen euro. Als de schade groter is doet de overheid daar nog eens 2 miljard bij. De rest is ongedekt. De wet aansprakelijkheid kernongevallen beschermt dus vooral de kernindustrie.

SCHIJNHEILIGHEID EN ONBETROUWBARE RUSSEN

We horen vaak dat we hypocriet zijn, omdat we geen kerncentrales willen, maar wel kernstroom uit Frankrijk en gas uit het onbetrouwbare Rusland importeren. Maar volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zijn gegevens over de import van stroom uit Frankrijk niet openbaar.

Ook wordt vergeten dat Nederland veel gas exporteert. Stel dat van dat gas elektriciteit gemaakt wordt. Een rekensom leert dat we daar 100 miljard kilowattuur stroom van kunnen maken. Daar staat tegenover dat de import in 2007 ongeveer 17,5 miljard kWh was. Met het aardgas dat we exporteren kunnen we dus 5,7 keer zoveel stroom maken als wat we importeren.

Als Nederland minder afhankelijk wil zijn van Rusland, zou er minder gas geëxporteerd moeten worden. Als we 9 procent minder gas exporteren en dat gebruiken voor elektriciteit is daarmee een EPR-kerncentrale overbodig.

KERNENERGIE VERDRINGT DUURZAME STROOM

Op 2 oktober 2008 verscheen een rapport van het Regieorgaan EnergieTransitie, dat het kabinet ondersteunt bij haar streven naar een duurzame energiehouding. “Als het kabinet haar doelstelling op gebied van duurzame energie wil waarmaken, dan is het aan te raden nu de weg vrij te maken voor een flexibel elektriciteitssysteem op basis van gasgestookte elektriciteitscentrales.” Dat staat in de ‘Transitiestrategie elektriciteit en warmte’ van het Regieorgaan. Duurzame stroom als zon en wind wisselt per dag, afhankelijk van hoe hard het waait en of de zon schijnt. Het is nodig dat de elektriciteitsvoorziening daar op inspeelt. Kolen- en kerncentrales moeten altijd op volle toeren draaien. Ze kunnen niet snel teruggeregeld kunnen worden als er veel duurzame energie opgewekt wordt. Door deze centrales gaat duurzame energie verloren. “Kolen- of kerncentrales, ze passen ons alletwee niet”, concludeert Harry Droog van het Regieorgaan in Technisch Weekblad van 25 oktober 2008.

De regering en de Tweede Kamer hebben op 6 oktober 2008 bepaald dat duurzame energie voorrang moet hebben op het net. We staan dus voor de keuze: hetzij kern- en kolencentrales óf duurzame energie. Met meer kernenergie brengen we duurzame energie om zeep.

DE GGZ ONTWRIJCH

SAMENVATTING VAN HET RAPPORT

Minister Klink krijgt uitleg van een vertegenwoordiger van patiëntenorganisaties. Foto: Rob Voss

Ruim vijfduizend zorgverleners uit de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) hebben deelgenomen aan een uitgebreide enquête opgezet door het Wetenschappelijk Bureau van de SP en de actiegroep 'Zorg geen markt'. De resultaten zijn duidelijk. Zorgverleners in de GGZ vinden massaal dat zij hun vak nauwelijks nog kunnen uitoefenen.

Toenemende bureaucratie en vermarkting leiden tot een doorgeslagen verzakelijking, met verschromelende zorg als gevolg. De belangrijkste conclusies zijn: nu stoppen met de marktwerking in de GGZ en meer investeren in personeel om de werkdruk te verlagen.

Negen van de tien zorgverleners vinden dat de werkdruk te hoog is en de kwaliteit van de zorg te laag. Twee van de drie zorgverleners zijn 20 tot 50 procent van hun tijd kwijt aan bureaucratie, wat ten koste gaat van

de zorg. De werkdruk is enorm toegenomen en de zorg wordt hierdoor niet goedkoper, maar juist duurder. Meer dan 70 procent vindt de vermarkting van de GGZ een slecht idee en slechts 2 procent wil op dezelfde voet verder gaan met marktwerking. Volgens de meeste zorgwerkers leidt de marktwerking tot meer bureaucratie, minder efficiëntie en minder keuzevrijheid voor patiënten.

Marktdenken botst met de professionaliteit en bezieling van de meeste hulpverleners en is funest voor de

motivatie, blijkt uit de enquête. De druk om zo snel mogelijk een diagnose te stellen en zo kort mogelijk te behandelen, is onwenselijk gezien de vaak complexe problematiek. Het opbouwen van het vertrouwen tussen zorgverlener en cliënt wordt ernstig bemoeilijkt.

VERSCHRALING EN VOORRANGZORG

De macht van de verzekeraars moet volgens de zorgverleners worden teruggedrongen. Negen van de tien zorgverleners willen stoppen met de in 2008 ingevoerde financiering volgens de diagnosebehandelcombinaties (DBC's). Bijna de helft van de geënquêteerden heeft zelf financiële problemen, vooral vanwege de DBC's. Er wordt ook steeds meer voorrangszorg gesignaleerd: werkgevers,

Drukbezochte GGZ-manifestatie

Op 25 oktober kwamen in Amersfoort ongeveer vijfhonderd werkers uit de GGZ samen. Zij riepen de minister op om te stoppen met de marktwerking. Op de manifestatie werden de conclusies van het rapport 'De GGZ Ontwricht' aan minister Klink overhandigd. SP-fractievoorzitter Agnes Kant: "Men sprak de minister aan op de gigantische kloof tussen de werkvloer en het ministerie. Dat is precies wat er hier aan de hand is. Deze mensen worden geconfronteerd met de gevolgen van de marktwerking en weten uit de praktijk dat het simpelweg niet werkt. De actiebereidheid onder de mensen is dan ook enorm."

Fred Leffers, GZ-psycholoog bij GGNet: "Het gigantische systeem van controle en verantwoording dat in de afgelopen jaren is opgetuigd, wat hulpverleners murw beukt en van hun werk houdt, werd door de minister verdedigd met de woorden: 'We moeten van verondersteld vertrouwen naar verdiend vertrouwen'. Enkele dagen later, op 28 oktober, zou de minister in Trouw deze woorden nog eens herhalen, maar dan toegepast op de ziekenhuissector. 'Wie er zonder meer van uitgaat dat het wel goed zit, kan bedrogen uitkomen', volgens hem. En dus moeten ziekenhuizen, net als de GGZ, gecontroleerd en gedisciplineerd worden om de kwaliteit te garanderen."

Voordat het onderzoeksrapport aan minister Klink werd overhandigd gaf een klinisch psycholoog een ludieke diaprojectie waarin hij de

GGZ gelijkstelde met fastfoodketen McDonalds: "Ze zeggen dat het zorgaanbod kortdurend moet zijn, qua aard en omvang. Dus wat doet de zorgverlener? Die gaat hamburgers bakken." Het voltallige publiek lachte instemmend.

Minister Klink sprak in zijn toespraak tijdens de manifestatie zijn waardering uit voor het onderzoek. Wel benadrukte hij dat de invoering van de marktwerking in de GGZ zich in een overgangperiode bevindt en dat de geconstateerde problemen ook met die overgang samenhangen. Agnes Kant: "De vraag die je je moet stellen in een overgangperiode is: waar ga je naartoe in die overgang? Nu gaan we naar nog meer marktwerking en komt het dus helemaal niet goed; de problemen worden alleen maar groter. Deze dag is slechts een eerste stap om de kloof tussen de beleidsmakers op het ministerie en de werkers in de zorg te dichten." Ze pleitte ook voor een parlementair onderzoek naar de gevolgen van de marktwerking en de verschrapping in de zorg en riep op tot verdere actie.

De vijfhonderd aanwezigen formuleerden drie eisen om de ontwrichting in de GGZ tegen te gaan:

1. Stoppen met de marktwerking.
2. DBC: weg ermee!
3. Meer personeel om de te hoge werkdruk tegen te gaan.

zorgverzekeraars en mensen met voldoende geld kopen voorrang. Met steeds minder personeel moet hetzelfde werk worden gedaan. Ook wordt steeds minder goed opgeleid personeel aangenomen. Het bezuinigen op ondersteunende en activerende begeleiding leidt tot vereenzaming en passiviteit. Patiënten worden onvoldoende geholpen met werk en onderwijs. Preventie en bemoeizorg komen onder de gemeentelijke verantwoordelijkheid in de knel. Veel succesvolle consultatieprojecten zijn gestopt omdat er nu voor betaald moet worden. Het gaat hierbij over consultatie bij verzorgingshuizen, aan wijkverpleegkundigen, op scholen en aan huisartsen.

DE MENSELIJKE MAAT LEIDEND

De ondervraagden hebben duidelijke ideeën hoe het anders en beter moet: de patiënt moet centraal staan en de menselijke maat moet leidend zijn. Stop de megafusies die zorgen voor vervreemding tussen patiënten en zorgverleners. Ook de marktwerking moet worden stopgezet en de DBC's en het indicatieorgaan in de zorg, het CIZ, moeten worden afgeschaft. Er moet een einde komen aan de managerscultuur, er moet meer

worden geïnvesteerd in personeel om de werkdruk te verlagen en de werkvloer moet weer centraal komen te staan. Luister beter naar de mensen in de frontlinie. Erken het belang van de GGZ voor de maatschappij. Goede GGZ-zorg beperkt niet alleen de kosten van geestelijk lijden en de gevolgen daarvan, maar is ook gewoon een kwestie van beschaving.

Het rapport 'De GGZ ontwricht' is geschreven door Ineke Palm, Fred Leffers, Thijs Emons, Veronique van Egmond en Spencer Zeegers. Het is te bestellen in de SP-webshop: <http://www.sp.nl/service/goederen/>

U kunt het ook downloaden: www.sp.nl/service/rapport/081025GGZ_ontwricht.pdf

DE AMERIKAANSE 'SURGE' IN IRAK

DE FICTIE VAN HET SUCCES

Tekst: Karel Koster

Januari 2008: met een knipoog verteld president Bush over het succes van de *surge*. Vice-president Cheney is tevreden. Foto: Eyevine / Hollandse Hoogte

Eind 2006 verscheen in de VS het rapport van de Iraq Study Group.¹ Dit rapport van een groep voormalige staatslieden bevat een analyse van de stand van zaken in Irak en bevat ook beleidsadviezen. Het rapport erkende dat het Amerikaanse garnizoen in Irak moet worden teruggetrokken. In reactie op dit rapport verscheen een alternatief advies, gepubliceerd door een rechtse denktank en overgenomen door de regering Bush, waarin gepleit werd voor de tijdelijke uitbreiding van de Amerikaanse troepenmacht in Irak, een zogenaamde surge (vloedgolf) van soldaten die door hun massale aanwezigheid veiligheid zouden afdwingen en de strijdende partijen in Irak tot een politieke oplossing zouden brengen.² In de loop van 2007 groeide het aantal gevechtstroepen met 30.000 man. De Amerikaanse regering beweerde in het voorjaar van 2008 dat de surge succes had gehad en dat het aantal doden, zowel Amerikaans soldaten als Iraakse burgers, sterk was gedaald.

Meer is beter?
Foto: Army.Mil / Flickr.com

In de Amerikaanse media, bepalend voor het beeld dat Amerikaanse burgers hebben van de Iraakse oorlog, viel geleidelijk de belangstelling voor de oorlog weg. Daardoor was het voor de regering makkelijker om de indruk te vestigen dat de surge-strategie succes had. De politieke conclusie bleef niet uit: gezien dit succes zou het moreel verwerpelijk zijn om Irak 'in de steek te laten' door versneld weg te trekken. De druk op de republikeinse presidentskandidaat McCain om daarmee in te stemmen, viel weg en werd verplaatst naar de democratische presidentskandidaat Obama, die zich nu gedwongen zag om zijn eerdere positie voor snelle terugtrekking af te zwakken. Het beleid van Bush neutraliseerde dit specifieke strijdpunt in de Amerikaanse verkiezingscampagne. Zoals zo vaak in de moderne geschiedenis was voorgekomen, waren de Amerikaanse verkiezingen van belang voor het Amerikaanse buitenlandbeleid en daarmee ook voor de internationale politiek. Maar wat hield dit vermeende succes van de surge precies in? De Amerikaanse regering, en in haar kielzog een deel van de media³, zowel in de VS als elders, stelden dat het aflopen de aantal doden en gewonden voor zichzelf sprak. De vraag is echter of de

prijs voor die aflopende cijfers niet zo hoog was, dat een politieke oplossing in Irak geen stap naderbij is gebracht. Dat was immers de bedoeling, zelfs volgens de Amerikaanse generaal Petraeus die het bevel voerde.

DE GETALLEN

Het aantal dode en gewonde Amerikaanse soldaten in de periode van de surge viel van 82 in januari 2007 naar 28 in juni 2008.⁴ Het aantal Iraakse burgerdoden ging van meer dan 60 per dag in voorjaar 2007 naar ongeveer 30 per dag in maart 2008⁵. Over die afname van het aantal slachtoffers bestaat geen verschil van mening. Het aantal Amerikaanse soldaten groeide substantieel in 2007. Ter herinnering: de invasiemacht omvatte 130.000 mannen en vrouwen. Men verwachtte die grotendeels naar huis terug te sturen in 2003. In werkelijkheid begon een verbitterde guerrilla-oorlog die leidde tot een constante stroom van verliezen. Aan het begin van de surge (voorjaar 2007) waren er 130.000 manschappen en in september 2008 146.000. In oktober waren dat er 152.000⁶ (daarbij worden de tienduizenden 'contractors' – deels huurlingen die voor zowel de Iraakse en Amerikaanse staat als bedrijven werken – niet

meegeteld). Volgens de planning moeten er in februari 2009 nog 139.000 manschappen zijn – dus meer Amerikaans personeel dan in de invasie werd gebruikt.⁷

Eind 2007 waren 2,3 miljoen Irakezen het land uit gevlucht voor het geweld en nog eens 2,4 miljoen verjaagd naar andere delen van het land, voor een deel als gevolg van systematische campagnes van etnische zuiveringen.⁸

GEWIJZIGDE POLITIEKE SITUATIE

De recente Amerikaanse militaire strategie ontstond uit het besef dat er geen door de VS gedicteerde oplossing mogelijk was in Irak. De geschiedenis van de bezetting is er een van herhaalde pogingen om de aftocht zo te regelen dat de Amerikaanse belangen – permanent garnizoen, toegang tot de oliebronnen – gewaarborgd worden. Maar deze doelen konden niet bereikt worden zolang de belangrijkste delen van het Iraakse politieke spectrum zich bleven verzetten. Bovendien was de druk van de Amerikaanse politiek na de Congresverkiezingen van 2006 aanzienlijk gestegen. Het al aangehaalde ISG-rapport was daarvan de politieke uiting.

Tegelijkertijd waren de soennitische verzetsorganisaties – stamgebonden en veelal georganiseerd rond elementen van het oude Iraakse leger – in de loop van 2006 tot de conclusie gekomen dat ze de Iraakse regeringsmacht niet terug zouden kunnen veroveren. Daarnaast bestond er een brede afkeer van het radicaal-soennitisch verzet, een minderheid van binnenlandse en buitenlandse strijders verbonden aan Al Qaeda. Onder deze omstandigheden werd het aantrekkelijk voor het soennitische verzet in het noorden van Irak om zijn strijd te staken, de extremisten van Al Qaeda te verjagen en eind 2006 afspraken te maken met de Amerikaanse bezetter. Dit gebeurde in de vorm van de *Awakening*-beweging, waarbij de Amerikaanse commandanten afspraken maakten met de leiders van de stammen om milities op te richten die de orde zouden bewaren. Een cruciaal element hiervan was het door de Amerikanen betalen van de nieuwe milities. Ze kochten een wapenstilstand, waarmee ze erkenden dat ze het land niet blijvend konden besturen. In maart 2008 had de

nieuwe militiemacht een omvang van 90.000 man bereikt.⁹

In het zuiden, waar de bevolking grotendeels bestond uit sjieten bestreden de Amerikanen één van de belangrijkste want populairste organisaties, het Leger van de Mahdi van Muqtada Sadr, die zich fel verzette tegen de aanwezigheid van de bezetters. De strijd liep uiteindelijk uit op een wapenstilstand in augustus 2007 en de deelname van vertegenwoordigers van Muqtada Sadr aan de Iraakse regering.

Deze twee ontwikkelingen verklaarden voor een deel het dalen van de dodencijfers. Alles is betrekkelijk: het ging om een daling van 60 gewelddadige doden per dag in het voorjaar van 2007 naar ongeveer 30 per dag in mei 2008. Even hoog als bijvoorbeeld het dodental in Afghanistan in het zeer gewelddadige jaar 2007.

SEKTARISCH GEWELD

Er was echter sprake van nog een factor die de daling in het aantal doden verklaart en dat was het etnisch zuiveren van Bagdad, waar veel van de doden vielen. Onderzoekers van de Universiteit van California kwamen tot de ontdekking dat de soennitische wijken van Bagdad ontruimd waren. Op satellietfoto's waren deze vroeger bewoonde delen van Bagdad nog slechts te zien als donkere vlekken. Ze waren donker omdat er niemand meer woonde. Het dodental in die wijken liep terug omdat de mensen gevlucht dan wel gedood waren. Er was niemand meer om aan te vallen. De vroegere seculiere samenleving van Bagdad was door de etnische strijd vernietigd.¹⁰

De Amerikaanse surge speelde in op deze ontwikkeling door de verschillende wijken van Bagdad van elkaar af te sluiten. Er werden muren gebouwd en controleposten opgezet die het onderlinge verkeer zeer sterk inperkten.

TWIJFELACHTIG SUCCES

Deze combinatie van politieke factoren – het staken van de strijd tegen de Amerikanen door een groot deel van de oppositie in combinatie met een gruwelijke tactiek van etnische zuivering – verklaart het zogenaamde succes. Het was echter geen blijvende oplossing. Integendeel, door de toegenomen verdeeldheid en

de wederzijdse haat van de verschillende bevolkingsgroepen, is die nog ver weg. Door zowel het regeringsleger als de Soennitische milities – alles bij elkaar meer dan 600.000 man – te financieren, heeft de Amerikaanse leiding deze verdeeldheid bestendigd.¹¹ Het is echter een illusie om de Amerikaanse troepenmacht als onderdeel van een oplossing te zien: er bestaat nog altijd een brede Iraakse consensus dat de Amerikanen het land uit moeten.

Dat kwam dit jaar tot uiting in de onderhandelingen met de Iraakse regering over een terugtrekkingsverdrag, een zogenoemd Status of Forces Agreement. Dit verdrag is nodig om het VN-mandaat voor de buitenlandse troepen, dat in december afloopt, te vervangen. Het eerste in april uitgelekte voorstel¹² gaf de Amerikaanse strijdkrachten de mogelijkheid om helemaal niet weg te gaan en naar eigen inzicht militaire operaties uit te voeren. De laatste versie was een aanzienlijke verbetering: het werd toch afgewezen, waarschijnlijk omdat de Iraakse regering wil wachten op de nieuwe Amerikaanse regering.

- 1 http://www.c-span.org/pdf/iraq_study_group_report.pdf
- 2 Iraq "surge" followed sharp internal debate: report August 30, 2008 NEW YORK (Reuters) http://www.boston.com/news/world/middleeast/articles/2008/08/31/iraq_surge_followed_sharp_internal_debate_report?mode=PF
- 3 As Petraeus Testifies: How Press Helped Bring Him the 'Surge' By Greg Mitchell http://www.editorandpublisher.com/eandp/columns/pressingissues_display.jsp?vnu_content_id=1003786843
- 4 http://www.globalsecurity.org/military/ops/iraq_casualties.htm
- 5 On the Lack of Political Progress in Iraq ColeComment Saturday, March 15, 2008 <http://www.juancole.com/>
- 6 Truthout 7 Oct 2008
- 7 Is American Success a Failure in Iraq? by Michael Schwartz and Tom Engelhardt September 8, 2008 www.tomdispatch.com
- 8 The death rate in Baghdad has fallen, but it is down to ethnic cleansing

Independent.co.uk, Sunday, 16 March 2008 Patrick Cockburn EN The Real State of Iraq Cole Comment Sunday, June 22, 2008 www.juancole.com

- 9 U.S. Unsure About the Future of Iraq's 'Sons' By Walter Pincus 31/03/08 "Washington Post"
- 10 Why Iraq Could Blow Up in John McCain's Face By PATRICK COCKBURN - March 7, 2008 www.counterpunch.org/patrick03072008.html EN A Social History of the Surge; Cole Comment Thursday, July 24, 2008 <http://www.juancole.com/> EN Iraq: Did the Surge Work? by George Hunsinger October 23, 2008 by CommonDreams.org EN New US Intelligence Report Warns "Victory" Not Certain in Iraq Tuesday 07 October 2008 <http://www.truthout.org/100808S?print> by: Jonathan S. Landay, Warren P. Strobel and Nancy A. Youssef, McClatchy Newspapers
- 11 The Myth of the Surge 7 March 2008 Rolling Stone By Nir Rosen
- 12 Geheim plan: Amerikanen zonder tijdlimiet in Irak April 8, 2008 LONDEN/BAGDAD (ANP) EN Revealed: Secret plan to keep Iraq under US control By Patrick Cockburn Independent Thursday, 5 June 2008

SPECIAAL, OVER THEORIE EN PRAKTIJK

In oktober 2008 is door de SP het boekje *Modern Socialisme* gepubliceerd. Het boekje, geschreven door Jan Marijnissen en Ronald van Raak, gaat in op verleden, heden en toekomst van de socialistische beweging. Dit zogenaamde 0-nummer is bij alle SP-leden gratis thuisbezorgd. Er volgen er nog heel veel in de nieuwe SPECIAAL-reeks. Een must voor elke socialist.

SP-voorzitter Jan Marijnissen: "Het is het eerste boekje in een heel lange reeks die jaar na jaar veel nieuwe afleveringen zal opleveren. We hebben nu al een aantal boekjes in productie: een over de crisis in de rechtsstaat, een over de kredietcrisis, een over ons plan met de buurten, en een over de globalisering." "We willen meer doen aan analyse en tevens de kennis van onze leden op het gebied van de theorie vergroten. Dat is nodig omdat de maatschappij steeds ingewikkelder wordt en de propaganda van de tegenpartij steeds indringender", aldus de partijvoorzitter. "Kijk nou naar alle verhalen rond de kredietcrisis. Er wordt heel veel onzin verkocht en mensen slikken het. Simpelweg omdat er te weinig gefundeerde tegenspraak is. Men praat allemaal over de brand en de brandweer, maar laat de pyromanen gewoon lopen. Het kapitalisme heeft veel vooruitgang gebracht, in de vorm van massaproductie en technologische vooruitgang. Maar na ruim honderdvijftig jaar worden de gebreken van het systeem steeds duidelijker: crises op bijna alle terreinen, grootschalige armoede in de wereld. De mensheid kan haar toekomst beter vormgeven indien we het 'systeem van de hebzucht' kunnen beteugelen. Maar dan moet je wel weten hoe je alternatief eruit ziet. Dáár gaan deze boekjes over. Steeds over een speciaal facet, vandaar de naam."

Bestel via www.sp.nl/service/goederen/shop.php of bel (010) 243 5555. U kunt zich ook via de webshop (kijk onder de categorie actueel) abonneren op de SPECIAAL-reeks. Voor € 10,- krijgt u vier boekjes thuisgestuurd, inclusief verzendkosten.

SOCIALISTEN. MENSEN ACHTER DE IDEALEN

Socialisme is een ideaal, voor een betere wereld. Idealen zijn ideeën van mensen en die zijn allemaal verschillend. Arm en rijk, bestuurlijk en activistisch, gematigd en radicaal. Dat laten SP-Tweede Kamerlid Ronald van Raak en wetenschappelijk medewerker Sjaak van der Velden zien in hun nieuwe boek *Socialisten. Mensen achter de idealen*. Voor dit boek werden wetenschappers en politici met een verschillende politieke achtergrond uitgenodigd om te vertellen over een socialist die hen heeft geïnspireerd.

Dat heeft een divers gezelschap opgeleverd: Pieter Jelles Troelstra, Henri Polak en Joop den Uyl, maar ook Herman Gorter, Anton Constandse en Karel Glastra van Loon. Deze diversiteit weerspiegelt de veelkleurigheid van het socialisme in Nederland.

Met bijdragen van: Paul de Beer, Ron Blom, Sadet Karabulut, Tiny Kox, Bert Middel, Diederik Olders, Bouwe Olij, Leo Platvoet, Margreet Schrevel, Kees Slager, Bart van der Steen, Jan Willem Stutje, Ed van Thijn, Arjan Vliegthart en Gerrit Voerman.

De bijdragen in dit boek verschenen eerder in *Spanning*.

Socialisten. Mensen achter de idealen kost € 14,95. U kunt het bestellen op www.sp.nl/service/goederen/shop.php#3. U kunt ook een e-mail sturen naar svdvelden@sp.nl. Het boek is ook verkrijgbaar in de boekhandel.

GLOBALISERING VERGROOT ONGELIJKHEID

Tekst: Sjaak van der Velden Foto: Esthr / Flickr.com

Enige tijd geleden verscheen een rapport van de Internationale Arbeids Organisatie (International Labour Organization, ILO) over de gevolgen van de globalisering voor de inkomensverhoudingen op de wereld. Hieronder zullen we in het kort de conclusies van dat rapport weergeven.

Tijdens de lange periode van economische groei die nu achter ons ligt, groeide de inkomensongelijkheid in de meeste landen. De economische terugval waar we nu in verzeild zijn geraakt, treft vooral de lage inkomensgroepen.

In de jaren 1990-2007 groeide de werkgelegenheid op de wereld met om en nabij de 30 procent. Niet alle regio's profiteerde echter van deze groei en ook niet alle individuen genoten van de voordelen van de groei. Om maar iets te noemen, vrouwen deelden naar verhouding slecht in de banengroei. In het Midden-Oosten, Noord-Afrika, Azië en de Pacific bleef ongeveer 80 procent van de vrouwen zonder werk.

Daar komt bij dat de banengroei samenging met een dalend aandeel van de arbeid in het nationaal inkomen. In 51 van de 73 landen waarvoor gegevens aanwezig zijn, daalde het aandeel van de lonen in het totale inkomen. De grootste daling deed zich voor in Latijns-Amerika en het Caribische gebied (-13 procent), gevolgd door Azië en de Pacific (-10 procent) en de ontwikkelde landen (-9 procent).

Tussen 1990 en 2005 vond in twee op de drie landen een toename plaats van de inkomensongelijkheid, gemeten volgens de Gini-index (zie kader). Anders gezegd, de inkomens van de rijken zijn meer gestegen dan de inkomens van de armere huishoudens.

Nederlandse CEO's: jaarlijks + 30,7%

Op pagina 19 van het ILO rapport staat de Nederlandse ontwikkeling vermeld van de jaarlijkse inkomensgroei van de CEO's, de doorsnee bestuurder en de gemiddelde werknemer in de jaren 2003-2007.

2003-2007	CEO	bestuurder	werknemer
Jaarlijks groeipercentage	30,7 %	25,3 %	0,6 %

Tegelijkertijd nam in 70 procent van de landen waarvoor gegevens bestaan het inkomensverschil tussen de rijkste en de armste 10 procent van de bevolking toe. Ook neemt het inkomensverschil steeds sneller toe tussen de topbestuurders en de gewone werknemers. In de Verenigde Staten verdienden in 2007 de CEO's (chief executive officers) van de 15 grootste bedrijven 500 keer zoveel als de gemiddelde werknemer. In 2003

was dat nog 360 keer zoveel. In landen als China (Hong Kong) en Zuid-Afrika waar de CEO's heel wat minder verdienen dan in de VS, verdienden ze toch nog respectievelijk 160 en 104 keer zoveel als de doorsnee werknemer.

VOORUITZICHTEN

De verwachting is dat het verschil in inkomens blijft toenemen tijdens de huidige economische terugval en de recente ontwikkelingen als de kredietcrisis en de stijging van de voedselprijzen. Vooral dat laatste heeft de armen onevenredig getroffen.

Volgens de ILO kan een toename van de inkomensongelijkheid een goede zaak zijn omdat het van doorslaggevend belang is bij het belonen van arbeidsinspanning, talent en innovatie, de drie motoren van economische groei en het creëren van welvaart. Als de verschillen te

De ILO

De ILO (International Labour Organization ofwel Internationale Arbeids Organisatie, IAO) is in 1919 opgericht als uitvloeisel van de vredesonderhandelingen na de Eerste Wereldoorlog. Na de Tweede Wereldoorlog werd de ILO een agentschap van de Verenigde Naties.

Het huidige handvest van de Internationale Arbeidsorganisatie is vastgesteld in 1944 in de Verklaring van Philadelphia. De ILO werd opgericht vanuit het idee dat een duurzame vrede niet mogelijk zou zijn zonder sociale rechtvaardigheid. Om sociale rechtvaardigheid te bereiken heeft de organisatie vier hoofddoelstellingen geformuleerd: het bevorderen van het recht op werk, het verbeteren van de kans om werk te krijgen en te behouden voor mannen en voor vrouwen, het invoeren en uitbouwen van sociale zekerheid, én het bevorderen van sociale dialoog tussen werkgevers, werknemers en overheid. De ILO probeert door het aannemen van conventies en aanbevelingen de verschillende doelstellingen in bindende normen vast te leggen. Daarvoor wordt ieder jaar in juni een internationale conferentie belegd in Genève. Conventies en aanbevelingen worden daar met meerderheidsbesluiten vastgesteld.

Het bijzondere is dat iedere lidstaat niet alleen vertegenwoordigd wordt door regeringsvertegenwoordigers. Iedere lidstaat zendt een delegatie van vier personen. Naast twee vertegenwoordigers van de regering heeft iedere delegatie een lid namens de nationale werkgeversorganisaties en een lid namens de werknemersorganisaties. Die vertegenwoordigers zijn vrij om samen met werkgevers of werknemersvertegenwoordigers van andere lidstaten mee te stemmen. Voordat conventies en aanbevelingen van de ILO bindend kunnen worden, moeten deze wel door de lidstaten worden geratificeerd.

De Internationale Arbeidsorganisatie ontving in 1969 de Nobelprijs voor de Vrede.

www.ilo.org

De Gini-Index

De Gini-index is de Gini-coëfficiënt vermenigvuldigd met 100. De Gini-coëfficiënt is een methode om de ongelijkheid tussen twee ontwikkelingen te berekenen. De coëfficiënt is ontwikkeld door de Italiaanse statisticus Corrado Gini en naar hem genoemd. De Gini-coëfficiënt wordt meestal gebruikt om de inkomensongelijkheid te meten.

Het is een getal tussen 0 en 1. Het getal 0 correspondeert hierbij met de 'perfecte gelijkheid' (in dit geval heeft iedereen hetzelfde inkomen) en 1 correspondeert met de 'perfecte ongelijkheid' (één iemand heeft alle inkomen en de rest heeft geen inkomen).

groot worden dan bedreigen ze echter de sociale samenhang en dat is een nadeel voor de economische efficiëntie. Het is namelijk zo dat grote inkomensongelijkheid samengaat met hogere misdaadcijfers en een lagere levensverwachting.

Grote inkomensongelijkheid kan ook de economische stabiliteit bedreigen doordat lage inkomensgroepen zich slechter aan economische veranderingen kunnen aanpassen. Bovendien zijn er gevallen bekend dat rijkere groepen kans hebben gezien om economische inefficiëntevoordelen voor zichzelf te regelen. Denk hierbij aan belastingvoordelen of een herverdeling van publieke gelden die niet in het belang is van de economie als geheel.

Doorslaggevend is dat extreme inkomensongelijkheid de maatschappelijke steun voor groeipolitiek sterk kan uithollen. Er is nu al sprake van een breed gedragen opvatting in veel landen dat de globalisering niet in het belang van de meerderheid van de bevolking is. Er ligt dus een politieke uitdaging om stimulansen voor werk, onderwijs en investeringen zeker te stellen, en tegelijk de maatschappelijk schadelijke en economisch inefficiënte inkomensongelijkheid te voorkomen.

REPORT 2008

ILO, World of work, report 2008, Income inequalities in the age of globalization, Geneva 2008 (www.ilo.org/public/english/bureau/inst/download/world08.pdf)

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 39

Arthur Bruls over
De mens heeft voorrang

DE MENS HEEFT VOORRANG!

Erich Pinchas Fromm (Frankfurt am Main, 23 maart 1900 – Locarno, 18 maart 1980) was een internationaal bekende Duits-Amerikaanse (sociaal) psycholoog en filosoof. Fromm groeide op in een orthodox-joods gezin, maar ontwikkelde zich in humanistische richting. Na zijn gedwongen emigratie leefde hij in de Verenigde Staten en later Mexico. Toen hij 74 jaar was verhuisde hij naar Muralto in Zwitserland waar hij vijf dagen voor zijn tachtigste verjaardag stierf.

Duitsland maar ook andere landen maakten in de negentiende eeuw een ongelooflijke groei door. In 1914 komt aan die vooruitgang echter een einde en stort de kapitalistische wereld zich in een orgie van geweld en vernietiging. De Eerste Wereldoorlog eindigt met de hoop op een socialistische revolutie. Maar die wordt met geweld en met behulp van de leiding van de sociaal-democratie de kop ingedrukt. Om de arbeiders rustig te houden worden de lonen en sociale voorzieningen wel verbeterd. In de jaren twintig ontstaat zo het voorzichtige begin van een consumptiemaatschappij.

Waarom schikken zoveel mensen zich opnieuw in die kapitalistische maatschappij en hoe worden mensen gemanipuleerd door die consumptiemaatschappij, vraagt een groep marxisten zich af. Fromm maakt deel uit van deze Frankfurter Schule. Economische problemen krijgen bij deze marxisten minder aandacht, hun belangstelling gaat uit naar de vraag hoe het kan dat mensen zich identificeren met het kapitalisme, dat hun eigenlijk weinig te bieden heeft. In één van zijn mooiste boeken, *Marx' visie op de mens*, betoogt Fromm dat de belangstelling van Marx voor economische vraagstukken in dienst stond van de vraag hoe mensen zich kunnen ontplooien. Fromm probeert

Freuds psychoanalyse te integreren in het marxisme. Tegenover de sociaal-democratie en het stalinisme, die ervan uitgaan dat het geluk van de mens afhankelijk is van de ontwikkeling van de techniek en de economie, benadrukt Fromm dat marxisme een vorm van humanisme is, waarin het gaat om de ontplooiing van de mens. Volgens Fromm hebben mensen bepaalde onveranderbare psychologische behoeften, zoals zinvolle arbeid en liefdevolle relaties. Bij het beoordelen van een maatschappelijk systeem is het dus essentieel om te kijken of die behoeften bevredigd worden. Dat doe je volgens hem niet door alleen te beoordelen of het systeem stabiel functioneert.

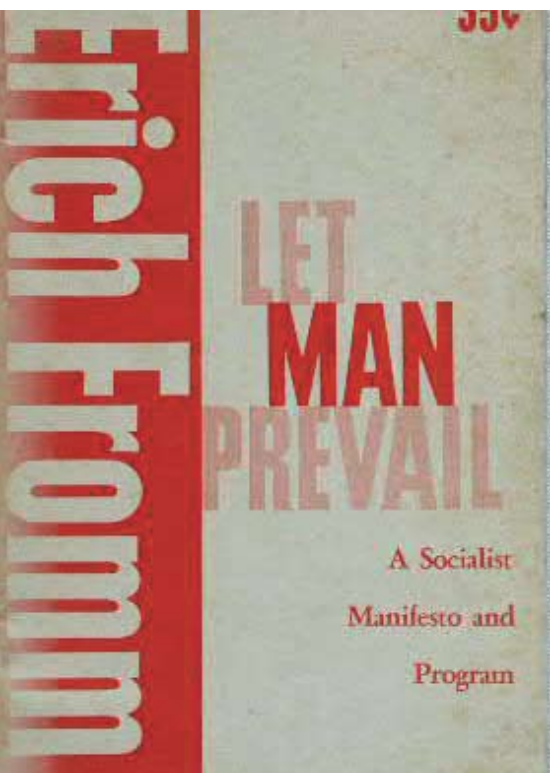
LIEFDE VOOR HET LEVEN

Nadat de nazi's aan de macht kwamen, vluchtte Fromm naar Amerika. Hij wordt in de jaren vijftig actief in de beweging tegen kernwapens en vraagt zich af waarom mensen zo passief zijn tegenover de dreiging van een kernoorlog. Fromm constateert dat het kapitalisme de natuurlijke liefde van mensen voor het leven, de mogelijkheid om productief en liefdevol met anderen samen te werken, aantast. Zijn denkbeelden over het verlies van liefde voor het leven zijn in het tijdperk van klimaatverandering nog steeds stimulerend. Fromm was in de jaren zestig, zeventig

en tachtig razend populair. In Duitsland werd zijn boek *Haben oder Sein* een bestseller, met enorme invloed op de beginnende milieubeweging. In een periode waarin veel mensen zich losmaakten van de religie, vulde een marxist deze leemte omdat hij vragen over zingeving niet uit de weg ging. Fromm had een opleiding tot rabbijn gevolgd, zijn soms wat zalverige schrijfstijl is daarom ook een beetje die van een zielzorger. Zijn boeken maken de meeste indruk als je ze in hun totaliteit leest. Fromms psychoanalytische achtergrond maakt hem tegenwoordig minder aantrekkelijk. Hij gaf zelf een goede kritiek op de klassieke psychoanalyse, maar de negatieve waardering van homoseksualiteit nam hij over. Zijn boek *Liefhebben*, een kunst een kunde, is nog steeds populair in christelijke milieus als een pleidooi voor monogame heteroseksuele relaties. Je kunt het echter boek ook lezen als een pleidooi voor een minder bezitterige visie op relaties en een afrekening met het idee dat seksualiteit alleen maar bepaald wordt door de biologie en niet iets waar mensen ook zelf vorm aan geven. Het fragment uit zijn werk is afkomstig uit het in 1960 geschreven *Let Man Prevail. A Socialist Manifesto and Program* (De mens heeft voorrang! Een socialistisch manifest en programma) dat Fromm in 1960 schreef als een discussiebijdrage voor de Amerikaanse SP-SDF, een kleine socialistische organisatie waarvan hij toen lid was. De tekst is geschreven in een periode waarin veel Amerikaanse arbeiders een ongekende levensstandaard genoten.

DE MENS HEEFT VOORRANG

Fragment uit:

Moeten we ons neerleggen bij het feit dat we weliswaar de natuur beheersen en steeds meer goederen produceren kunnen, maar dat we de hoop op een nieuwe wereld van solidariteit en rechtvaardigheid moeten opgeven en dat dit ideaal in het lege technologische begrip van “de vooruitgang” ten onder gaat? (...) Terwijl er onder ons miljoenen en buiten Amerika honderden miljoenen mensen niet genoeg te eten hebben, beperken we onze landbouwproductie en geven jaarlijks honderden miljoenen dollars uit om het voedsel dat we over hebben op te slaan. We bezitten alles in overvloed en toch boeit het leven ons niet. We zijn welvarender geworden, maar we hebben minder vrijheid. We consumeren meer, maar voelen ons innerlijk alleen maar leger. We beschikken over atoomwapens, maar zijn daar-

door alleen maar weerlozer. We zijn beter opgeleid, maar tegelijkertijd worden ons kritisch oordeelsvermogen en onze overtuigingen zwakker. We zijn godsdienstiger maar ook materialistischer. (...) Maar de vraag waar het echt om gaat luidt: Wat is er met de mens gebeurd? Waar moet er van hem worden, als we de weg blijven volgen, die ons industriële systeem nu bewandelt? (...) Het idee dat de geschiedenis een doel heeft en het geloof aan de mogelijkheid de mensen te vervolmaken in het historisch proces was kenmerkend voor het westelijk denken. (...) Wat is er van het idee van de mogelijkheid de mensen te vervolmaken geworden? Ze is verworpen tot het vage idee van “de vooruitgang”, tot een visie dat in de toekomst er alleen maar meer en betere “dingen” geproduceerd worden. Daaraan wordt niet meer het idee gekoppeld van het ontstaan van een mens die al zijn vitale en productieve krachten benut. Onze politieke voorstellingen hebben hun geestelijke wortels verloren. (...) Sinds ze niet meer in het gevoel en de verlangens van mensen wortelen, zijn het lege hulzen geworden, die weggeworpen worden, als dat van pas komt. Niet alleen op het gebied van de productie wordt het individu beheerst en gemanipuleerd, maar ook op het gebied van de consumptie, een gebied waar we zogenaamd vrij kunnen kiezen. Of het nu om de consumptie van voedsel, kleding, alcohol, sigaretten of om bioscoop- en televisieprogramma's gaat, steeds wordt een krachtige suggestief apparaat ingezet. (...) De mens wordt tot een consument gemaakt, in een eeuwige zuigeling, die geen andere wens heeft dan steeds meer en “betere” dingen te consumeren. (...) Hij ervaart zich niet als iemand die actief de beschikking heeft over zijn eigen krachten en zijn innerlijke rijkdom, maar als een verarmd “ding”,

dat van machten afhankelijk is, die buiten zichzelf liggen (...) De mens is van zichzelf vervreemd en knielt voor het werk van zijn handen. Hij knielt voor de dingen die hijzelf produceert (...) De producten, de machines en de staat van de moderne mens zijn tot een afgodsbeeld geworden en deze afgodsbeelden representeren voor hem de eigen levenskrachten in een wereld die hem vreemd is geworden. Marx (...) zei: “In plaats van alle fysieke en geestelijke zintuigen is daarom de eenvoudige vervreemding van al deze zintuigen getreden, de zin voor bezit getreden.” (...) Volgens Marx zijn we arm ondanks al onze rijkdom, omdat we veel hebben, maar weinig zijn. Het gevolg is dat de mens zich onzeker, eenzaam en gedeprimeerd voelt en dat hij te midden van al die overvloed aan een gebrek aan vreugde lijdt. (...) Wat vijftig jaar geleden de grote kritiek op het socialisme was, dat het tot uniformiteit, bureaucratisering, centralisering en een zielloos materialisme zou leiden, is in het huidige kapitalisme werkelijkheid geworden. (...) Maar de mens is er niet toe geschaapt, een ding te zijn en ondanks alle bevrediging door consumptie kan men zijn inherente levenskrachten niet doorlopend verlammen. Ons blijft slechts de keuze, of we worden weer opnieuw de baas van de machine of we lopen het gevaar dat de onderdrukte levensenergie zich op destructieve wijze uit. (...) De SP-SDF moet zich van andere politieke partijen niet alleen door haar programma en haar idealen onderscheiden, maar bovendien door haar structuur en haar manier van werken. Ze moet tot de geestelijke en sociale thuisbasis worden van alle leden, die een humanistisch realisme en oordeelsvermogen gemeenschappelijk hebben en die zich verbonden voelen op basis van hun gemeenschappelijk belang en hun geloof aan de mens en zijn toekomst.

SOCIALISME GAAT OVER MENSEN

Erich Pinchas Fromm

In 1982, als zestienjarige jongen las ik *De mens heeft voorrang!* voor het eerst, het is waarschijnlijk één van de eerste marxistische teksten die ik ooit onder ogen kreeg. Bij het lezen van Fromms tekst zullen veel mensen zich afvragen, waar gaat dit over, is dit niet te vaag, wat kunnen we hier praktisch mee? Ook ikzelf dacht hier heel lang zo over. Maar wat me de laatste jaren opnieuw en steeds meer is gaan boeien in Fromm is niet zozeer zijn feitelijke analyse, maar zijn manier om naar de wereld te kijken. Fromm leek er in de jaren vijftig van uit te gaan dat de levensstandaard alsmaar zou stijgen, maar in het neoliberalisme gaan veel mensen er op achteruit. Freuds psychoanalyse waarvan de invloed in veel Fromms werken heel sterk is, spreekt me helemaal niet aan. Maar wat me juist heel sterk aanspreekt is Fromms benadrukken dat het bij politiek om mensen gaat en dat socialistische politiek ook noodzakelijkerwijs een visie op mensen moet hebben. Aan de ene kant omdat gevestigde politiek vaak alleen maar over structuren op het gebied van de arbeidsvoorwaarden, het verkeer, de gezondheidszorg of het strafrecht gaat. Maar ook omdat je alleen op die manier mensen voor een socialistisch

politek project kunt winnen. Als je op straat staat, merk je vaak dat het relatief gemakkelijk is om mensen voor je standpunt over de oorlog in Irak of de hervorming van de ziektekostenregeling te winnen, inhoudelijk zijn mensen snel overtuigd. Maar wat veel moeilijker is om mensen actief te krijgen. Wat mij daarbij steeds vaker is gaan opvallen dat bij veel mensen dan altijd een bepaald soort visie op de mens een belangrijke rol speelt. Dat is niet realistisch, zo zijn mensen niet, hoor je vaak. Of een visie op de geschiedenis. Dat gaat nooit gebeuren, hoor je even vaak. Dat zijn ideologische standpunten. Als je op dat punt een discussie aan wilt gaan, dan zul je dus op dat vlak ook je eigen ideologie – je eigen kijk op de mens, op zijn geschiedenis – moeten ontwikkelen. Heel veel linkse mensen van mijn generatie zijn de laatste twintig jaar precies het tegenovergestelde gaan doen, ze zijn zich steeds meer als deskundigen gaan opstellen, zijn over een bepaald onderwerp steeds meer kennis gaan verzamelen. En in Nederlands links zijn op dit moment op bijna elk terrein wel genoeg deskundigen die kunnen aantonen dat een andere wereld wel degelijk mogelijk is en dat het huidige beleid ons zelfs naar de afgrond drijft. Maar de vraag: hoe komt het nu eigenlijk dat mensen zo weinig met die kennis doen, wordt steeds minder gesteld. Dat leidt ook tot heel veel frustraties bij al die specialisten, en tot steeds meer aandacht voor hoe mensen overkomen in de media. Om mensen actief te krijgen, moet je volgens mij minder aandacht besteden aan het verzamelen van kennis over een bepaald onderwerp en er meer over nadenken hoe het komt dat mensen zo weinig doen met al die goede ideeën voor een socialistische wereld. Fromms sociologische benadering, te kijken naar de manier waarop mensen door de maatschappij beïnvloed worden spreekt me daarbij

erg aan. Journalisten en deskundigen bekijken mensen vaak als kennisverzamelaars. Ze vergeten dat de meeste mensen in het kapitalisme helemaal niet worden opgevoed om kritisch na te denken, maar vooral om heel eenzijdige praktische taken uit te voeren. Ze hebben ook het meeste zelfvertrouwen, als ze zich op die praktische taken concentreren, waardoor ze moeilijk politiek actief worden. Mensen zijn in het kapitalisme vaak geen kritische actieve burgers, maar vaak vereenzaamde, onzekere mensen en dat manifesteert zich ook in uitspraken als “zo zijn mensen niet” en “dat gaat nooit gebeuren”.

Veel denkers van de eerder genoemde Frankfurter Schule werden uiteindelijk steeds pessimistischer over de mogelijkheid dat mensen nog tegen het kapitalisme in opstand zouden komen. Fromm maakt zo’n ontwikkeling nooit door, het is ook niet voor niets dat hij actief werd in de SP-SDF en zijn hele leven actief bleef in de vredesbeweging. Interessant aan deze tekst vind ik wat dat betreft ook het laatste stukje, waarin hij de nadruk legt op het feit dat mensen zich in een socialistische organisatie ook zelf moeten kunnen ontwikkelen, juist omdat ze in de rest van de maatschappij, in hun dagelijkse leven, op de werkvloer zo onmenselijk worden.

Arthur Bruls is SP-lid en redacteur van het blad *Grenzeloos*.

COLUMN

KERNENERGIE NU NIET

In plaats van de wekker gaat om 7.00 uur de telefoon. “Mevrouw Kant, wat lezen we in de Telegraaf, is de SP nu vóór kernenergie?” Terloops is de avond ervoor bij Knevel en van den Brink het onderwerp voorbijgekomen. Wat vindt de SP eigenlijk van kernenergie? Ik geef naar eer en geweten antwoord. En de Telegraaf maakt er een nieuwsbericht van, op de voorpagina.

Je kunt mij voor ieder onderwerp wakker bellen. Ook met deze vraag. Met de slaap nog in mijn ogen, leg ik aan de journalist uit dat er geen sprake is van een koerswijziging. Kernenergie is ook op dit moment voor de SP geen optie. Maar het is ook geen dogma. Veranderende omstandigheden kunnen leiden tot nieuwe inzichten. En ja, de omstandigheden veranderen.

De bezwaren tegen kernenergie staan nog overeind. Zoals de risico's en de problemen van het kernaafval. Maar net als ieder standpunt, is onze visie op kernenergie niet in beton gegoten. Panta rhei, alles is in beweging, is een belangrijke les die alle SP'ers niet voor niets leren. En zeker zijn ook wetenschap en techniek continu in beweging. Bijvoorbeeld de wetenschap en kennis over nadelen van fossiele brandstoffen. De CO₂-uitstoot en de gevolgen voor het klimaat. De uitputting van energiebronnen en de beschikbaarheid van alternatieven. Een verandering in de omstandigheden kan leiden tot een andere afweging, en daarmee verandering in standpunt.

AGNES KANT
Fractievoorzitter SP

Een ander standpunt is met betrekking tot kernenergie nu niet aan de orde. Zoals iedereen ook uit het artikel van mijn fractiegenoot Paulus Jansen kan opmaken. Maar toch begrijp ik best dat de aard van mijn reactie, die overigens dezelfde is als die de fractie in debatten de afgelopen jaren naar voren heeft gebracht, als ‘nieuw’ wordt gezien. En dat komt precies omdat wel degelijk de omstandigheden veranderen, en dus ook de afweging. Ook al leidt die afweging nog steeds tot de uitkomst: kernenergie NU niet, heb ik wel degelijk ook willen aangeven dat de SP oog heeft voor die veranderende omstandigheden. En dat het dus ook niet uitgesloten is, dat een afweging in de toekomst een andere uitkomst heeft.

Ontwikkelingen, en zelfs ook de vooruitgang van de technologie worden mede bepaald door de omstandigheden, en helaas ook belangen. Zoals de commerciële belangen van oliemaatschappijen en energiebedrijven. Ik ben er eerlijk

gezegd van overtuigd dat we technologisch al verder hadden kunnen zijn met het ontwikkelen van duurzame energie dan we nu zijn. En ik vrees ook dat zelfs nu de omstandigheden, zoals het effect op het klimaat, er toe nopen, de overgang naar duurzame energie niet snel genoeg gaat.

Energiebedrijven moeten, op een geliberaliseerde markt, concurreren om de klant. Dat kost niet alleen veel geld, het is ook een rem op investeringen die ons op lange termijn duurzame energiebronnen zullen opleveren. Tegelijk dragen energiebedrijven niet de gezamenlijke verantwoordelijkheid die de Tweede Kamer, bijvoorbeeld, wel neemt voor het onderwijs. Door deze bedrijven op afstand te zetten heeft de Kamer zichzelf het ultieme middel uit handen gegeven om binnen enkele decennia een grotendeels duurzame energieproductie op te tuigen. Het langetermijnbelang wordt daarmee verkwanseld.

Kernenergie, NU niet, wordt NOOIT niet als we in staat zijn wel tijdig om te schakelen naar duurzame energie. Het is hooguit, als dat niet lukt, een tijdelijke oplossing voor de overgang daar naartoe. Tenzij de technologische vooruitgang de risico's van kernenergie en het probleem van kernaafval gaat oplossen. Voorsnog lijkt dat echt lucht-fietserij, maar zeg nooit nooit.